

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

דרשת

הושענא רבא תשי"ח

תוכו רצוף אהבה לעורר רחמים בשמים
ולעורר בני ישראל לשוב בתשובה
ולהתפלל עבור כבוד שמים וצער השכינה

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושאריות ישראלי לא יעשו עֲקֻלָּה, וכבר נאמר וְאֵל תִּשְׁכַּח בְּאַהֲלֵיךָ עֲקֻלָּה (איוב יא, ד).

צו מנדב צו זיין לרגל א שמחה א יאַרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס דו

57 מינוט) קלאר ★ ★ ★

קול אוצר יהודה ברוקלין: 718-298-4641 ארץ ישראל: 072-3333419 16-6-418	צו הערן די רעקארדירג: דרוק 1. פאר קונטרס 207 פאר הערות דרוק 3	ארץ ישראל: 072-3275205 קאנאדא: 438-797-0770 ענגלאנד: 0330-350-3110	לשון קדשו צענטראלע נומער: 929-522-1515 פּעקס: 718-650-2970
---	---	---	--

מנדב צו זיין דורך דאָנערי טעלעפאָן סיסטעם: 845-366-2793 #1700

• וְהֵם יַעֲלֹוּ לְזָכְרוֹן •

הנאון הצדיק המפורסם, חסידא ופרישא, עמוד ההוראה, מגדולי תלמידי רביה"ק זי"ע, אשר האיר פני תבל באור תורתו וצדקתו ובעבודת ה', ורכיב הלכו לאורו רבי יואל ב"ר אורי זצ"ל מארגענשמערן אבדק"ק שארמאש יצ"ו נפטר ביום כ' תשרי - ד' דחווה"מ סוכות תשנ"ח לפ"ק	כ"ק הצדיק הקדוש, עובד ה' במסירת נפש, גדול מרבין שמו, פועל ישועות בקרב הארץ הרה"ק רבי חיים זאנוויל בן ר' משה זצ"ל מריבניץ נפטר כ"ד תשרי (אסרו חג) תשנ"ו לפ"ק
כ"ק האי נאון וצדיק, עמוד ההוראה, מגדולי פוסקי דורינו, וכה לחביבות יתירה אצל רביה"ק זי"ע רבי יחזקאל זצ"ל ב"ר יצחק אייזיק ז"ל ראמה גאב"ד קארלסבורג יצ"ו - בעל עמק התשובה נפטר כ"ג אדר תשפ"א לפ"ק	הנאון הצדיק המפורסם, העמוד תלמידים הגונים לאלפים, מגדולי תלמידי רביה"ק זי"ע ודלה והשקה תורתו לרבים רבי משה מנחם זצ"ל מירנויער ב"ר משה מנחם ז"ל דומ"ץ ור"מ סאטמאר מאנטריאל יצ"ו בעל שו"ת מנחם משיב נפטר י"ד אלול תשפ"א לפ"ק
הרה"ח תלמיד מובהק מרביה"ק ובכל נימי נפשו פעל לעשות רצונו מוה"ר שמחה ישכר (בער) ז"ל ב"ר יהושע הכהן ז"ל סאנדער נפטר שמחת תורה תשנ"ח לפ"ק	הרה"ח המפורסם, תלמיד הרה"ק האמרי יהודה מסעקעלאר, היה דבוק ברביה"ק זי"ע, והרכיב תורה לעדרים רבות בשנים מוה"ר אברהם אבא ז"ל הירש ב"ר מנחם זאב ז"ל נפטר שמיני עצרת תשס"ט לפ"ק
הרבני החסיד וזר במצות וירא שמים מרכיב, דבק ברביה"ק זי"ע בכל נימי נפשו ועסק בתורתו בקביעות רבי שלום יחזקאל ב"ר יהושע ז"ל שווארץ נפטר י' אדר תשס"ח לפ"ק	הרה"ח הישיש וירא שמים מרכיב מוה"ר ישכר דוב ב"ר צבי ז"ל יאקאבאוויטש נפטר שמחת תורה תשע"ד לפ"ק

האשה החשובה והצנועה, בעלת מדות טובות, המשיכה דרכי אבותיה, שאיפותיה היתה באמונה מוהרה"ח, ראת שמים, ואהבת המצות

מרת **מייבא ע"ה ב"ר יצחק דוב ז"ל**

אשת הרה"ח ר' **יהיאל משה נאדינגער ז"ל**

נפטרה ג' דחווה"מ סוכות י"ט תשרי תשנ"ג

KolSatmar.com

א

קושיא א

למה נקרא יום זה בשם הושענא "רבה"

ס'איז ידוע אז דער טאָג הייסט הושענא רבא.

קען מען זאָגן [טעם לזה], כ'וועל זאָגן אַ רמז [פארוואָס] דער טאָג ווערט אָנגערופן הושענא "רבא".

(התירוצ, באות יד-כ)

ב

קושיא ב - מתוך הדרוש

[גם ראוי להבין למה כופלין תיבת "הושענא" ב' פעמים, דלכאורה סגי שיאמרו רק הושענא למענך אלקינו, או למענך אלקינו הושענא].

(הקושיא בדברי רבינו, באות נ)

ג

המשל והנמשל ליום הושענא רבא

לא עת להאריך, מ'האב מיר נאָר אזא קורצע צייט נאָך אין דעם טאָג, ביז צום יום טוב. און אזוי ווי מ'האלט מיר, ס'איז שוין פאָרן 'ארויסגיין' פון דעם טאָג, פון הושענא רבא, [וואָס] דאָס איז דער לעצטער טאָג פון די ימי הרצון, ימי תפלות ותחנונים, .. ביז שוין פאָר שמיני עצרת*.

ד

ההולך בדרכי אבות מזכירין לו זכות אבות². איך וועל נאָכזאָגן דאָ דאָס מָשָׁל וואָס יעדערער ווייסט, איך וועל זאָגן דאָס מָשָׁל [וואָס] ס'איז שוין ידוע, וואָס דער טאטע זכרוננו לברכה פלעגט צו זאָגן יעדן הושענא רבא.

ה

פלעגט ער זאָגן דאָס מָשָׁל:

אזוי ווי אַ מָלָך, ס'איז פאָרהאָן אַ מלכות של חסד, ער קומט אין די שטאָט אַריין [בכל שנה], ער איז קוֹבֵעַ אַ זמן ווען ער קומט אין די שטאָט אַריין, אז דעמאלטס קאָן מען קומען צו אים, דעמאלטס קאָן מען קומען צו אים און זיך אַלעס אויסבעטן, [א זמן] ווען יעדערער קען בעטן, בעטן מְחִילָה וסְלִיחָה אז מ'האָט עפעס פּוֹגֵם געווען אַקעגן מָלָך, און [אז] ס'זאָל נישט חִלְיָה געשען פאָר קיינעם גאָרנישט.

ממילא קאָן מען דאָך פאַרשטיין, אז ווער ס'איז אַ בַּר שְׂכָל, ווען ער הערט נאָר [אז] מ'וואָרט היצט דעם זמן וואָס דער מָלָך ברור צו קומען אין שטאָט אַריין, גייט ער אַקעגן נאָך איידער ער קומט אין שטאָט אַריין, גייט ער אַקעגן און בעט זיך, ער הייבט שוין אָן, ער בעט שוין מְחִילָה וסְלִיחָה, און ער איז שוין די גאַנצע צייט דעם גאַנצן זמן צוזאמען מיטן מָלָך.

נאָר ווער ס'איז נישט דער בַּר דַּעַת ער זאָל 'אַקעגן גיין', אָבער על כל פנים ווען

* שאז הוא גמר מסירת הפתקין, כמבואר בזהר הקדוש (ויחי רכ. תרומה קמב. צו לא: לב.).

² עיין בבראשית רבה (עו, ד): ויֵאמֶר יַעֲקֹב אֶלְקִי אֲבִי אֲבֹרָהּ וְאֶלְקִי אֲבִי יִצְחָק (וישלח לב, י), הא לַעֲשֹׂו לא. אלא הבחור בדרכיהם [של האבות] והעושה כמעשיהם, אני מתקיים עליו [בזכות אבות (ישמח משה ריש עקב)], מי שאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם איני מתקיים עליו וכו'.

והלשון שהיה רגיל רבינו להזכיר בהושענא רבא, "ההולך בדרכי אבות" מזכירין לו זכות אבות, הוא לשון המדרש הנזכר כפי שמוכח בייטב פנים (ר"ה אות מט, ועוד) "ההולך בדרכי אבות" אני מתקומם עליו בזכות אבות.

דער מַלְךְ איז שוין אין שטאַט, און די כְּרוֹזִים גייען דער מַלְךְ איז אין שטאַט! היצט איז די צייט! ווער גייט דען נישט צו? ! ווער איז דען נישט אפילו [אזויפיל] אַ בַּר דַּעַת אַז ער זאָל צוגיין און זיך בעטן, ווילאנג אַז דער מַלְךְ איז אין שטאַט. און אַז איינער נעמט זיך נישט אינאַכט, אַז איינער נעמט זיך נישט אינאַכט, ער איז אַזוי מְקוּשֶׁר אין 'זיינע' עֲנִינִים, אַז ער ווערט נישט נִתְפַּעַל פון די צייט, פון די טעג, די יָמִים הַמּוֹגְבָּלִים וואָס דער מַלְךְ איז דאָרטן - אוי וויי, - און ס'גייט דורך די צייט. אָבער ווען ס'קומט שוין צום סוף, פאַרן לעצטן טאָג, די כְּרוֹזִים גייען אַז דער מַלְךְ געזעגנט זיך פון שטאַט! ווער ס'איז נאָכנישט געווען, היצט האָט ער נאָך צייט! ס'איז שוין דער לעצטער טאָג פון דעם זמן! [ווער גייט דען נישט דעמאָלטס זיך בעטן צום מַלְךְ].

1

אַזוי פאַרשטייט מען דאָך דאָס נִמְשָׁל:

אַז ווער ס'איז אַ בַּר דַּעַת, דער ווייסט שוין פון חוֹדֶשׁ אֱלֹל אָן, [און נאָך] פאַר'ן חוֹדֶשׁ אֱלֹל ווייסט ער אַז ס'קומען די זְמָנִים, איבערהויפט אַז ס'קומט שוין דער חוֹדֶשׁ, אַז מ'איז שוין אין חוֹדֶשׁ און מ'בלאָזט שוֹפֵר, דער שוֹפֵר זאָגט עורו יְשָׁנִים מִשִּׁנְתָּכֶם², דער שוֹפֵר שרייט "וועקטס ענק אויף פון שלאָף"! אַז מ'זאָל נישט חלילה 'פאַרשלאָפֶן' דעם זמן.

און ס'גייט דורך חוֹדֶשׁ אֱלֹל, ס'גייט דורך ראש השָׁנָה, קומט עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה וואָס דער נְבִיא האָט געזאָגט (ישעי' נה, 1) דָּרְשׁוּ ה' בְּחִמְצָאוֹ, מ'קאָן זוכן דעם באַשעפער 'ווען ער געפינט זיך', זאָגט די גמרא (ראש השנה יח.) אֵימָתִי נִמְצָא, בין ראש השנה ליום כיפור.

2

אוי! מ'האָב מיר געהאַט די הייליגע טעג!

מ'האָב מיר געהאַט אַזעלעכע צען טאָג, [וואָס] דעמאָלטס ווען מ'וויל גאָר, קען מען טרעפֿן דעם בורא כל עולמים!

וואו זעמיר אונז געווען?!

פאַרוואָס האָב מיר זיך נישט דערוועקט? ! אוי וויי, אוי וויי!

אוי וויי וויאָזוי זעה מיר אויס ווען מ'טרעפט נישט [דעם בורא כל עולמים] בְּחִמְצָאוֹ, בעונותינו הרבים.

אוי מ'העט דאָך נישט געדאַרפט מְסִיחַ דַּעַת צו זיין איין רגע ... ווען מ'האַט 'דאָס' געהאַט!

און ווי גרויס דער שְׁפָלוּת איז ברוחניות ובגשמיות [בכלליות, גם באלו הימים].

ח

עקסטערדעם ווייסט דאָך יעדערער [בפרטיות, די] נְגִיעַ לְכַבּוֹ.

² כמבואר ברמב"ם הלכות תשובה (ג, ד): אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו יְשָׁנִים מִשִּׁנְתָּכֶם, וְנִדְרָמִים הַקִּיצוֹ מִתְרַדְמָתְכֶם, וְחִפְשׁוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְחִזְרוּ בְּתְשׁוּבָה, וְזָכְרוּ בּוֹרְאֵכֶם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה.

אוי מיט וואָס האָט מען ..

און מיט וואָס האָב מיר צו קומען פאַרן בורא כל עולמים ? !

יעדערער ווייסט דאָך ביי זיך זיינע חטאים.

ט

ס'איז דורכגעגאנגען עשרת ימי תשובה !

ס'איז דורכגעגאנגען דער הייליגער טאָג !

אין אזא טאָג ווי יום כיפור קאָן מען דאָך אויפטון עד אין חקר.

מ'האָב מיר געהאַט די אַכט טאָג סופות, די אַכט טאָג סופות ווען מ'זיצט תחת

צלא דמהימנותא (זוהר אמור קג.).

דער איד וואָס ער דינט דעם באַשעפער, האָט מען דאָך נישט קיין השגה צו וואָס

קען מען 'צוקומען' אין די טעג !

,

היצט מורי ורבותי ! היצט האָלט מיר שוין הושענא רבא !

ס'איז דער לעצטער טאָג, פאַר'ן געזעגענען !

ס'איז אפילו נישט דער לעצטער 'טאָג', (נאָר ס'איז) די לעצטע שפּעה !

ס'איז דאָך שוין סוף פון דעם טאָג אויכעט, ס'איז שוין נישט קיין סאך צייט.

לאָמיר 'באָטש היצט' מערער רחמים זיין.

יא

סיום המשל מהקדושת יו"ט - בביאור הושענא למענה אלקינו

אם באים רק לבסוף ביום אחרון, א"כ לכאורה הבושה גדול מאוד. אבל העצה הוא לבא עבור כבוד המלך עצמו, ולכן מבקשים ביום זה רק עבור כבוד שמים, ולזה מתחילים בבקשת הושענא למענה אלקינו

דער טאָטע זכרוננו לברכה פלעגט אויסצופירן אויף דעם מָשֶׁל:

אַז מ'איז טאָקע נישט געווען די גאַנצע צייט, אַז מ'קומט צום סוף, אוי האָט מען

דאָך גרויס בושָה, ווען דער מָלֶךְ פרעגט אי מלָפָא אָנא, עד השתא אַמאי לא אָתית

לְגַבְאִי, פאַרוואָס ביסטו נישט געקומען ביז היצט.

האָב מיר דאָך זייער אַ גרויסע קשיא.

יב

נאָר אַז מ'האָט בושָה, און חלילה מ'קומט דעמאָלטס אויך נישט, איז דאָך נאָך

אַרגער.

יג

פלעגט ער זאָגן, איבערדעם זאָגט מען לְמַעַנֵּה אֱלֹקֵינוּ, (ווייל) אַז מ'קומט אָבער

זאָגן אַז מ'קומט אין (די) אינטערעסע פונעם מָלֶךְ, פרעגט מען נישט קיין קשיות. אויף

דעם איז אַלעמאָל צייט.

אוי מ'קומט אין (די) אינטערעסע פונעם מָלֶךְ, פאַרן כְּבוֹד פון הקדוש ברוך הוא,

(כי בעונינו הרבים) ס'איז עד אין חקר דער שפּלֹת, (ולכן באים אליו בבקשה) אַז הקדוש בְּרוּךְ

הוא ירחם על שְׁמוֹ הַמְּחֻלָּל בעונותינו הרבים.

איבערדעם זאָגט מען לְמַעַנֵּה אֱלֹקֵינוּ.

יד

טעם שנקרא הוֹשַׁעְנָא רַבָּה

קען זיין דאָס איז דער רַמְז, ס'הייסט הוֹשַׁעְנָא "רַבָּה".

טו

קושיא ג

להבין לשון הבקשה וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנֵינוּ "כי רב הוא" (בלשון יחיד)

(ויבאר גם הפסוק וואָס) מ'זאָגט (בסליחות) לַמֶּעַן שְׁמָךְ ה' וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנֵינוּ "כי רב הוא" (ע"פ תהלים כה, יא). [דלפי פשוטו דקאי על הָעוֹן שהוא רב, צריך ביאור מה שסיים בלשון יחיד, כי "רב הוא" (מדברי יואל)^ה].

טז

הקדמה לשוב קושיא א וקושיא ג

בגמרא דרשו לשון הפסוק תְּדַבֵּר הַגָּדוֹל, דהיינו דבריו 'של' גדול

ווייל די גמרא זאָגט, די גמרא זאָגט אין סנהדרין (טז). [על הפסוק] כָּל הַדָּבָר הַגָּדוֹל יֵבִיאוּ אֶל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן [יִשְׁפֹּטוּ הֵם] (יתרו יח, כב), [מאי הַדָּבָר הַגָּדוֹל], דבריו של גדולי.

[והרי כי] אַז מ'שמועסט פון אַ גָּדוֹל הִיִּסְט עִס דָּבָר הַגָּדוֹל, און אַז מ'שמועסט פון אַ קָטָן הִיִּסְט דבריו של קָטָן.

יז

ואם כן כל שכן כשהמדובר מן כבוד השי"ת, דוה נקרא דָּבָר הַגָּדוֹל

[וממילא כשמתפללין על הישועה למען כבוד שמו יתברך], אַז מ'שמועסט פונעם בורא כל עולמים, [אז כביכול] השם יתברך ברויך געהאָלפֿן צו ווערן, [הייסט עס אַוודאי דָּבָר הַגָּדוֹל].

יח

[און] דאָס איז געווענדט אין אונז ! איז וויי !

אַ 'גרויסע' אונטערנעמונג ליגט אויף אונז ! אַ 'גרויס' אַחֲרִיּוֹת !

יט

ישוב קושיא ג

וזהו שאומרים לַמֶּעַן שְׁמָךְ ה', על כן וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנֵינוּ "כי רב הוא", פירוש כי הנוגע לשמו יתברך הוא "דבר גדול"

איבערדעם זאָגט מען, לַמֶּעַן שְׁמָךְ ה', אַז מ'קומט פאַרן נאָמען פון בורא כל עולמים, וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנֵינוּ "כי רב הוא", איז דאָס אַ גרויסע זאך, ס'איז דבריו של גָּדוֹל. וולדרכינו הלשון "כי רב הוא" קאי על לַמֶּעַן שְׁמָךְ ה', ולא על הלשון לַעֲוֹנֵינוּ.

כ

ישוב קושיא א

ולכן נקרא גם זה הוֹשַׁעְנָא "רַבָּה", שבו מבקשים על הישועה למען כבוד שמו יתברך, שהוא "דבר הגדול"

איבערדעם הייט עס הוֹשַׁעְנָא "רַבָּה", אַז מ'בעט אַ יְשׁוּעָה כביכול פאַרן בורא כל עולמים, ווי איז פאַרהאנדן אַ 'גרעסערע' בחינה פון הוֹשַׁעְנָא "רַבָּה" [ווי דעס].

^ה ויעיין בדברי רש"י והמצודות שם, ורבינו האריך בביאור הקושיא בדרשת הושענא רבה תשי"ד (לשון קדשו קונטרס לו, אות טו).

^י מזה דרשו דאין דנין את הכהן גדול בסנהדרין קטנה של כ"ג, אלא בסנהדרין גדולה של שבעים ואחד.

^י שאנחנו מבקשים שישלח השי"ת לחטאינו ויושיענו, כי בקשתינו הוא למען שמך ה', שהרי על ידי ישועת ישראל יתרוםם ויתעלה כבודו ומלכותו יתברך שמו, ועל כן וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנֵינוּ, והטעם כי "רב הוא", כלומר שהוא דבריו של גדול, שנוגע להבוכ"ע, שישועתינו היא גם ישועתו יתברך, וא"כ בדין הוא שישלח לעונינו בעבור שנוגע לכבודו יתברך. (דברי יואל).

כא

רמז המסורה: ג' פעמים וְנִשְׁמַע

על בקשת הושענא לַמַּעֲנֶה אֱלֹהֵינוּ

די מסורה זאָגט^ה [ג' פעמים "וְנִשְׁמַע"]:

כל אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה "וְנִשְׁמַע" (משפטים כד, ז).

"וְנִשְׁמַע" קולו בָּבֵאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ וּגְו' וּבִצְאָתוֹ וְלֹא יָמוּת (תצוה כח, לה).

"וְנִשְׁמַע" פְּתָגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּכָל מַלְכוּתוֹ כִּי רַבָּה הִיא (אסתר א, כ).

[ובמסורה זו יש רמז מוסר על יום הושענא רבה שבו מבקשים על כבוד שמו יתברך "כִּי רַבָּה הִיא"].

כב

קושיא א - בענין הפסוק נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע

[דהנה] וואָס איז טייטש נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, אז אידן האָבן געזאָגט נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע.

אין דעם איז דאָ אַסאַך פֿשְׁטִים [אין דעם וואָס] מ'האַט מַקְדִּים געווען 'נַעֲשֶׂה' לְנִשְׁמַע.

כג

קושיא ב - בענין הפסוק נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע

במדרש: הקב"ה קידש את ישראל בשני מרגליות, שהם נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע,

ולאחר שעשו העגל אמר להם משה, אַבְדֶּתֶם נַעֲשֶׂה, שְׁמְרוּ נִשְׁמַע

און דער מדרש זאָגט^ט [על הפסוק] שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵתָּה עֲבַר הַיּוֹם (עקב ט, א), מִשָּׁל [למה הדבר דומה], מ'האַט מַקְדֶּש געווען אַ מַטְרוֹנָא מיט שְׁנֵי מַרְגְּלִיּוֹת, אַבְדָּה אַחַת, האָט ער געזאָגט אַבְדָּה אַחַת, שְׁמְרֵי אֵת הַשְּׁנֵיָה. [כך] הקדוש ברוך הוא האָט מַקְדֶּש געווען אידן מיט שְׁנֵי מַרְגְּלִיּוֹת, נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, [און] ווען מ'האַט געמאַכט דאָס עֵגֶל האָבן זיי פאַרלוירן דעמאַלטס די מַעֲלָה פֿון נַעֲשֶׂה, [אמר להם משה אַבְדֶּתֶם נַעֲשֶׂה] שְׁמְרוּ נִשְׁמַע. פרעגט מען, וואָס איז דער אַבְדֶּתֶם נַעֲשֶׂה שְׁמְרוּ נִשְׁמַע.

כד

תירוץ הייטב לב - בישוב הקושיות בענין נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע

הייטב לב מפרש דהכוונה, שע"י שעשו העגל נגזר להיות חורבן ביהמ"ק ולא יוכלו להקריב קרבנות במעשה, ולזה אמר

אַבְדֶּתֶם נַעֲשֶׂה, על כל פנים שְׁמְרוּ נִשְׁמַע, דהיינו הקבלה לקיימו ע"י לימוד פרשת הקרבנות, שזה נחשב במקום קרבן

דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב, ער זאָגט [בדרך] פשוט, אַבְדֶּתֶם נַעֲשֶׂה.

^ה הובא בבעל הטורים פרשת תצוה (כח, לה).

^ט בדברים רבה (ג, א): דבר אחר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל [אתה עבר היום], מה ראה לומר להן כאן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, רבנן אמרי למה הדבר דומה, למלך שקידש מטרונה בשני מרגליות, אַבְדָּה אחת מהן, אמר לה המלך איבדת אחת, שְׁמְרֵי את השנייה. כך קידש הקב"ה את ישראל בנעשה ונשמע, אַבְדוּ את נעשה, שעשו את העגל, אמר להן משה אַבְדֶּתֶם נַעֲשֶׂה, שְׁמְרוּ נִשְׁמַע. הרי "שְׁמַע" יִשְׂרָאֵל.

^י בייטב לב פרשת ויחי (בפסוק ויקרא יעקב, אות ד): דאיתא במדרש פרשת עקב, שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן וכו', אמר משה אבדתם נעשה שמרו נשמע. ויש להבין אכתי מה ענין זה למה שאמר להם אתה עובר היום את הירדן וכו'.

והנראה לי בזה, דידוע (וזה וישלח קע): דיש רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה וכו'. והקשו איך אפשר לכל אדם לקיים כל התרי"ג מצות, הא יש כמה מצות שאינם באים לידי אדם לעולם וכו'. והתירוץ לזה, על ידי שהם בגדר האחרות, ובכל מצוה אומרים בשם כל ישראל, והוי מה שעושה זה כאלו חבירו עושה וכו'. ואמנם אחתי קשה, תינה כשישראל שרוין על אדמתם, אבל בעוה"ר אחר שגלינו מארצנו הרי נחסר מכל ישראל! אותן מצות התלוים בארץ וקרבנות. ותירצו, דבזה שרוצה וגומר במחשבתו לקיים מצות אלו התלוים בארץ, ומצות קִרְבָּנוֹת, על דרך (שבת יב:) כשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמינה, מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, וכאילו כבר קיים כל התרי"ג מצות וכו'. - וידוע (שבת קמו.) כי בשעת מתן תורה

וואָרן ס'שטייט דאָך אַז ווען נישט דאָס עגל [היה חירות משעבוד מלכיות, ולא היה גלות, וממילא] העט מען געקאנט אלעס טון פּפּוּעל. [ווען] מ'האט געהאַט אַ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, און אידן זענען געווען שְׂרֵוּיִים עַל אֲדָמָתָם, האָט מען אלעס געקענט טון, מיטן כח פון די קָרְבָּנוֹת און מיט דער עֲבֹדָה וואָס מ'האָט געטון אין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, ס'איז געווען כְּהִנִּים בַּעֲבֹדָתָם וְלִזְוִיִּם בְּדוֹכָנָם, דורך דעם זענען אידן נְתַעֲוָר געוואָרן, זענען זיי געגאַנגען דינען דעם באַשעפּער, און אידן זענען געהאַלפן געוואָרן, ס'איז געווען אַן עַת רְצוֹן.

און ווען מ'האָט עס פאַרלוירן פּפּוּעל, איז נאָר בחינת (נַעֲשֶׂה) (נִשְׁמַע), דורכן לימוד התורה [והקבלה לקבל על עצמם לעשותן לעתיד, שזה נקרא בחינת "שמיעה" דפירושו קבלה]. - [עד כאן דברי הייטב לב].

כה

ישוב קושיא א בענין נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע - לדרבינו

ואני פירשתי עוד באופן אחר, דעשכאו להר סיני השינו כל התורה כמבואר בקדושת לוי, ולכן הקדימו נעשה לנשמע, כי יכלו לקיים התורה אף קודם השמיעה. אבל לאחר כך נאמר מהם מדרגה זו, ולזה אמר להם דע"פ שִׁמְרוּ נִשְׁמַע, לקיים התורה לאחר השמיעה

איך האָב געזאָגט^א [בדרך] פשוט אויכעט, [ווייל] ווען אידן זענען געקומען צום הר סיני איז געווען פֶּסְקָה זְהֻמָּתָן (שבת קמז), האָבן זיי 'געטון' נאָך איידער זיי האָבן געהערט, [ווייל דעמאָלט] האָבן זיי אַליין משיג געווען די תּוֹרָה, אַזוי ווי די אָבוֹת הַקְּדוּשִׁים האָבן משיג געווען די תּוֹרָה עד שלא ניתנה. [וזה ענין מה שהקדימו נעשה לנשמע].

כו

אַזוי ווי ס'שטייט אין קדושת לוי^ב [בביאור מה שאומרים בהגדה של פסח] אַלֹ קָרְבָּנוֹ

פסקה זוהמתן וכו'. אמנם אחר מעשה העגל חזרה זוהמתן [וזהו בראשית נב:] וכו', ומשם נצמח ענין הגלות ושעבוד מלכיות כנודע [וזהו בשלח מה:].

נמצינו למידין, כשישראל שרוין על אדמתם הן יכולים לקיים כל התרי"ג מצות בכלל כולן במעשה ממש, אבל אחר שגלינו מארצנו אי אפשר לנו לקיים מצות התלוים בארץ במעשה, רק כמה שמקבלים עלינו לקיים כשנזכר להגאל במהרה בימינו. וזה נקרא שמיעה, לשון קבלה וכו'. וידוע מה דאיתא במדרש הובא בפרשת דרכים (ירוש ח) אלמלא היה משה נכנס לארץ לא היה חרב בית המקדש ולא גלו ישראל מארצם, אבל מכח שלא נכנס משה לארץ, חרב בית המקדש וגלינו מארצנו, ושוב אי אפשר לנו לקיים תרי"ג מצות בפועל ובמעשה, כי אם בשמיעה וקבלה. וזהו שאמר משה לישראל שמע ישראל, פירוש קבל עליך לקיים כל התרי"ג מצות, אתה עובר היום את הירדן, אתה דייקא עובר, אבל אני איני עובר, כדאיתא שם במדרש הנ"ל (דברים רבה ג, יא), נמצא עתיד הבית להיות נחרב וישראל יגלו מארצם, ולא תוכל לקיים במעשה רק בשמיעה.

והתחלת הגלות ושעבוד מלכיות נובע ממעשה העגל, וכמו שכתבתי לעיל. והן דברי המדרש, מה ראה לימר כאן שמע ישראל כו', אמר משה אבדתם נעשה, שעשו העגל שמזה נצמח הגלות ואי אפשר לקיים במעשה, שמרו נשמע, לקיים בשמיעה הוא הקבלה, שזה היה כוונת ישראל באמרם נעשה מה שיבא לידינו, ונשמע נקבל לקיים גם מה שלא יבא לידינו, והבן. ועיין מה שכתבתי שם (בייטב לב פרשת עקב) בזה: ועיין עוד בזה בייטב לב פרשת עקב (ד"ה ועתה).

^א עיין זה בדברי יואל עקב (עמוד עג, ובתניינא עמוד רלט).

^ב בקדושת לוי (קדושה ראשונה לפורים): ונראה כי צריכין להבין מה שקדמו ישראל עשיה לשמיעה האין עושין קודם ששומעין. אפס נראה לי, כי צריכין להבין על מאמר הגדה אלו קָרְבָּנוֹ לִפְנֵי הָרַם סִינִי וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה יָדֵינוּ, וצריכין להבין מה טובה היה בקרבנו לפני הר סיני בלתי קבלת התורה.

ונראה שאמרו חכמינו ז"ל (יומא כח:) קיים היה אברהם אבינו ע"ה כל התורה אפילו עירובי תבשילין עד שלא נתנה. והנה צריכין להבין מאין ידע אברהם אבינו ע"ה התורה עד שלא ניתנה. אפס הנה ידוע, כי הרמ"ח מצות עשה כנגד הרמ"ח אברים הרוחניים, והשם"ה מצות לא תעשה כנגד שם"ה גידים הרוחניים. והמסתכל

לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו. [ווייל] זיי האבן אליין משיג געווען די תורה, זיי האבן געקאנט טון 'אומגעהערט', [וממילא היה תועלת בקרבנות לפני הר סיני, אף אם לא היה ניתן התורה בשמיעה].

כז

ישוב קושיא ב בענין נעשה ונשמע - לדרכינו

נאך דורכן עגל האט מען דאס פארלארן, [ולזה אמר להם משה אבדתם נעשה שמרו נשמע], זאל מען כאטש טון 'דערנאך', ווען מ'הערט.

כח

אופן שני בישוב קושיא א בענין נעשה ונשמע

ישנם כהיום נצרך איזה בחינה של הקדמת נעשה לנשמע

אמנם גם כהיום לא סגי בבחינת נשמע לחוד, אלא צריך לקיים גם נעשה, דהיינו להרבות במצות ומעשים טובים, כדי שיוכל לכוון אל האמת לאחר השמיעה. כי מי שהוא בעל חוטא, אף בשלומד התורה, נסמין עיניו ואינו מבין הדברים על אמתתם

נאך דער אמת, צו דער שמיעה, אז מ'זאל הערן און מ'זאל וויסן דעם אמת, אז מ'זאל זען דעם אמת אין די תורה הקדושה, מ'זאל זיך נישט פאפן, ברויך מען נאך האבן מעשים טובים.

[ווי] ס'שטייט אין נועם אלימלך²¹ אז די חטאות נעורים זענען קסמין [עיני האדם מלראות האמת]. די ענוות זענען קסמא עינים, אפילו [אויף] דעם וואס מ'הערט.

ברוחניות אברים שלו וברוחניות הגידין שלו הוא משיג הרמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה, וכמו שאברי הגוף צריכין למוזן הגשמיות שלו ולדברים הגשמיים הצריכין לכל אבר ואבר, כן האברים הרוחניים צריכין לכל אבר ואבר למצות שלו. וכשם שאברים הגשמיים אין צריך ללמוד אותם הגשמיות שלהם, כן כל אבר ואבר הרוחניים אין צריך ללמוד אותם, כי מעצמם משיגים להמצות שלהם. וגם כי האברים הרוחניים החיות שלהם הם בעצמם המצות עשה, והשס"ה גידין החיות שלהם בעצמם שס"ה לא תעשה, כי הרוחניות הוא דקות השכל ודקות המחשבה והזדככות המחשבות הוא רק המצות. נמצא מי שיש לו התפשטות הגשמיות כמעמד הר סיני, הוא מדובק באור השכל שלו במצות עשה ובמצות לא תעשה וכו', ולכן קודם שנתנה התורה הקדושה היו יכולים להשיג כל התורה רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה. אפס מה שאנחנו אין משיגין התורה מעצמנו ומשכלנו הוא מחמת החומריות אשר הוא מסך המבדיל להשיג אור הרוחניות. אמנם מי שיש לו התפשטות הגשמיות והתגברות הרוחניות הוא יכול להשיג בעין שכלו מעצמו התורה, כי הרמ"ח אברים הרוחניים הם בעצמם מצות עשה ושס"ה גידים בעצמם מצות לא תעשה. ולכן אברהם אבינו ע"ה אשר נודרך החומר שלו, השיג מרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו שלו הרוחניות של כל התורה כולו עד שלא ניתנה.

וזה אשר יסד בעל הגדה אלו קרבו לפני הר סיני כו', כי הנה נודע שבמעמד הר סיני פסקה זוהמתן, כלומר שבהכנת מתן תורה וכו', נודרך החומר שלהם והשיגו התורה עד שלא ניתנה. ולכן אמרו (שבת קמו.) במעמד הר סיני פסקו זוהמתן, ולא אמרו במתן תורה פסקו זוהמתן. שבמעמד הר סיני בעצמו והכנת למתן תורה נפסקה זוהמתן. וכיון שפסקו זוהמתן השיגו התורה וכו' ונרבק האור השכל באור מצות, כי הוא הכל אחד. וזה אלו קרבו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו, כלומר כיון שקרבנו להר סיני אז פסקה זוהמתן והשיגו את התורה עד שלא ניתנה כמו שהשיג אברהם אע"ה, ולכן אפילו לא נתן לנו את התורה דינו. ועיין באלשיך הק' (שיר השירים), שכתב כדברים אלה. - [וכן ביאר הקדושת לוי בליקוטים (ד"ה איתא במדרש) עיי"ש].

²¹ בהנהגות האדם שבסוף ספר נועם אלימלך (את א): צריך ללמוד מקרא משנה גמרא וכו'. וצריך להתפלל להשי"ת יתברך שיבוא על האמת, כי חטאת נעורים של האדם, הראשון מסמין עיניו שלא יראה, אף שיוכל לפלפל ולהגיד לאחרים דינו, אבל הוא בעצמו שוכח ולא מקיימם באמת.

לכן צריך האדם להתחרט מאוד על עונותיו, ולהתבדות עצמו קודם אור היום, שאז הוא עת רצון לכבות על גלות השכינה, פעמים הרבה עד אין חקר, ויבקה בקמעות, וגם ביום לפעמים יתבודד, ואז יראה בעצמו שעמדו עונותיו נגד עיניו, ויזכור את חטאתיו ועונותיו ופשעיו כהרים וגבעות אשר מעולם לא זכר אותם אם עשה ככה. ככה יעשה לא פעם ולא שנים ולא מאה פעמים, עד אשר ירחמו עליו מן השמים.

ותפלל להשי"ת שידריכהו בדרך [האמת] ויורהו דרכו, שלא יבלה חייו, ואז השי"ת ברחמיו וברוב חסדיו יאיר עיניו באור תורתו הקדושה, ויבין וישכל הדבר לעשותו ולקיימו.

כט

נִשְׁמַע גִּיט אַרױף, דאָס גִּיט דאָךְ אַרױף אויף [צו הערן] די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. [אָבער] א איד [אפילו] ער האָט וויפיל תּוֹרָה, נאָר אַז מ'זעט נישט דעם אָמַת, [אם כן אינו יכול לקיימו כראוי].

און אידן האָבן געזאָגט נַעֲשֶׂה, מ'וועל מיר טון דעם וואָס מ'ברויך [שיהיה לנו מעשים טובים כראוי, וממילא] וועט זיין נִשְׁמַע, וועט מען הערן אַזוי ווי ס'ברויך צו זיין, מ'וועט הערן און מ'וועט זען דעם אָמַת אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. [וואָרן] חלילה אַז מ'פירט זיך נישט אויף אַזוי ווי ס'ברויך צו זיין, מיט דער נַעֲשֶׂה, אַז מ'טוט נישט וואָס מ'ברויך, איז דער נִשְׁמַע אויך נישט [ווי ס'ברויך צו זיין, כי אין רואין את האמת בשמיעת התורה]".

ל

רמז הפסוק וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ [באופן ראשון] - על זמן הגלות
[ועל דרך זה נבוא לביאור הכתוב] וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וּבִצְאָתוֹ וְלֹא יָמוּת.
קען זיין דאָס איז די מסורה.

לא

הקב"ה ראה מראש את מעלתם של ישראל כשיבואו לארץ ישראל ויבנו הבית המקדש, ויכולו להקריב קרבנות במעשה, ויהיה להן הן בחינת "נשמע", והן בחינת "נעשה" עכ"פ לאחר השמיעה
דער בורא כל עולמים האָט דאָךְ געזען פאַראויס, ער האָט געזען וואָס ס'וועט זיין, אַז אידן וועלן מַקְבֵּל זיין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, און מ'וועט קומען קיין ארץ ישראל, און מ'וועט בויען דעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.
אַזוי ווי ס'איז געווען, דעמאָלטס ווען יְהוֹשֻׁעַ איז געקומען [קיין ארץ ישראל], און אידן זענען געווען בְּרוּם הַמַּעֲלָה.^ט
[און] ווען שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ האָט געבויעט דעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ איז געווען סִיְהָרָא בְּמִלּוּאָה^{טו}, ס'איז געווען [אז] אידן זענען געווען בְּרוּם הַמַּעֲלָה, מ'האָט געהאָט די גרויסע הַשְׁפָּעָה מִן הַשָּׁמַיִם, מ'האָט געהאָט די גרויסע הַשְׁפָּעָה [של אור הַקְדוּשָׁה]. אַז אַ איד האָט געוואָלט הערן און וויסן דעם אָמַת, האָט ער געזען און ער האָט געהערט. [ויהיה להם הן בחינת "נשמע", והן בחינת "נעשה" עכ"פ לאחר השמיעה, וכפירוש הייטב לב ופירושינו דלעיל].

^ט ועל כן גם עתה דצריך לבחינת "נשמע" דייקא, וחסר מבחינת "נעשה" (כדלעיל באופן ראשון בשם המדרש, הן לפירוש הייטב לב דקאי על זמן הגלות, והן לדרכינו דקאי על כשאין לנו המדרגה להשיג התורה מעצמנו), מ"מ צריכין גם עתה גם לבחינת "נעשה" במה שאפשר לקיים, דהיינו לקיום מעשים טובים, כדי שיוכל להתקיים בחינת "נשמע" על מכונו. אבל העיקר הוא בחינת "נשמע", לקיים המצות עכ"פ לאחר השמיעה, על דרך האמת שבתורה, מבלי סמיות עינים (ולכן בשאר פסוקי המסורה נזכר רק בחינת "נשמע" שהוא העיקר).
^{טו} ככתוב בספר יהושע (כד, לא) וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת ה' כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזִּקְנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ. - גם אמרו בספרי (והוא כרש"ב"ם בבא בתרא קיז.) על הפסוק לְאַלֶּה תְּחַלֵּק הָאָרֶץ (פינחס כו, ג), לכשרים וקדושים כמותכם. אלמא כי דור באי הארץ היו כולם צדיקים.

^{טז} כמבואר בזוהר הקדוש (ח"א דף עג. ודף רכג.) וסיהרא פירושו הלבנה, והיינו שבימי שלמה היתה מלכות שמים במילואה (דוגמת הלבנה באמצע החודש), וסיהרא רומז על השכינה הקדושה שמאירה לישראל.
גם איתא במדרש (פסיקתא רבתי פט"ו) בפסוק כִּי־רָץ יִכּוֹן עוֹלָם (תהלים פט, לח) שמלכות בית דוד נמשלים ללבנה, מה לבנה נוספת עד ט"ו יום, כך ממשלת ישראל מן אברהם עד שלמה ט"ו דורות, ומה לבנה מט"ו ואילך מתחסר אורה, כך מן רחבעם עד צדקיה ט"ו דורות, וכיון שבא צדקיהו נעשה חושך, וְאֵת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עָרַר (מלכים ב, כד, ז), [ויעיין בני יששכר (ניסב, א)].

לב

וגם ראה מראש שעתידין לחטוא ויהיה חורבן בית המקדש, ולא יוכלו להקריב הקרבנות רק בבחינת "נשמע", והיינו הקבלה והלימוד של תורת הקרבנות

נאָר דער בורא כל עולמים האָט דאָך אָבער [אויך] געזען אַז אידן זענען עתידין לחטוא, [און] אַז ס'וועט זיין אַ חורבן.

אַזוי ווי מ'רעכנט אויס, מ'זאָגט אין די קינות¹ וויאָזוי ס'זעט אויס בּוֹאִי לִירוּשָׁלַיִם², און וויאָזוי ס'איז נעבעך בַּצֵּאתִי לִירוּשָׁלַיִם.

[וכן בסליחות אומרים]³ ווען מ'גייט אין די גלות⁴, גוֹלָה אַחֵר גוֹלָה, איז וואָס אַמאָל⁵, [אלץ מער] אַ שווערער גלות, [נאָר] פונדעסטוועגן אין לָנוּ שִׁיּוּר רַק הַתּוֹרָה הַזֹּאת.

[ונשאר עכ"פּ בחינת "נשמע", אף שאבדנו חלק מבחינת "נעשה", וכפירוש הייטב לב].

ממילא ברויך מען גרויס רחמי שמים.

לג

אוי וויפיל אידן זענען פֿעוּנִי !

מ'איז פֿאַרשפּרייט צווישן די אומות. מ'איז אין גלות ביי 'גוים' !

[און] מ'איז אין גלות ביי 'אידן' ! אוי ווי !

[וצריכין רחמי שמים, אז] אפילו ווען ס'איז דאָס גרעסטע גלות, זאָל מען נישט

פֿאַרגעסן פון די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה !

לד

ועל זה רומז הכתוב "נִשְׁמָע" קולו, לקיים עכ"פ בחינת שְׁמִירוֹ "נִשְׁמָע", הן בּבֹאִי אֶל הַקֹּדֶשׁ, היינו בבואם לארץ ישראל ולבית המקדש, והן וּבְצֵאתוֹ מִירוּשָׁלַיִם, בזמן הגלות, שגם אז יהיה עכ"פ וְלֹא יָמוּת, שלא ידרו לגמרי ח"ו מן הקדושה

איבערדעם "נִשְׁמָע" קולו [לקיים שְׁמִירוֹ "נִשְׁמָע" בעשיית מצות התורה עכ"פ לאחר

השמיעה], סיי בּבֹאִי אֶל הַקֹּדֶשׁ, [דהיינו בּוֹאִי לִירוּשָׁלַיִם], און אפילו גאָר וּבְצֵאתוֹ

[מִירוּשָׁלַיִם], אפילו ווען דער חטא איז גורם אַז מ'גייט דורך די שווערע צייטן פון

בַּצֵּאתוֹ [מִירוּשָׁלַיִם], זאָל אויך זיין וְלֹא יָמוּת, אַז מ'זאָל נישט חלילה אינגאנצן פאלן.

לה

דברי התעוררות בגורל סגולת היום

מוֹרִי יִרְבּוֹתִי ! לאָמיר זיך באַרעכענען.

מ'האָב מיר שוין נישט קיין סאָך צייט אין דעם טאָג הוֹשַׁעֲנָא רַבָּה, און מ'דאַרף

צו זען אַז מ'זאָל נישט חלילה 'פֿאַרפֿירט' ווערן. [נאָר] מ'זאָל מיר נאָך זוכה זיין צו גיין

אינעם דֶּרֶךְ הַאֱמֶת.

מוֹרִי יִרְבּוֹתִי ! מ'טאָר זיך נישט חלילה מ'יאָש זיין !

מ'דאַרף מיר צו וויסן ס'איז נאָך אַ מְצִיאוֹת [אז] מ'זאָל מיר געהאָלפן ווערן נאָך

אין דעם יאָר.

¹ בקינות לתשעה באב (קניה ל"א, ד"ה אש תוקד בקרב) מיוסד כל הפיוט על ענין החילוק שבין "בצאתי ממצרים" ונכנסו לארץ, ובין "בצאתי מירושלים" בזמן החורבן, ומסיים שם בסוף הפיוט: ששון ושמחה, ונס יגון ואנחה, "בשובי לירושלים" [לעתיד לבא].

² הגם שאין כן לשון הקינות שם, רק איתא שם בצאתי ממצרים, או בשובי לירושלים. מ"מ נקט רבינו לשון בבואי ובצאתי, כהקדמה אל מה שמבאר לקמן בלשון הכתוב וְנִשְׁמָע קולו "בבואי" אֶל הַקֹּדֶשׁ וּבְצֵאתוֹ.

³ בפיט זכור ברית (לרבינו גרשום מאור הגולה, בסליחות לערב ר"ה ולחפילת נעילה): גוֹלָה אַחֵר גוֹלָה. גְּלִתָּה יְהוּדָה כְּלָה וכו'. העיר הַקְּדוּשָׁה וְהַמְּחֻזָּוֹת. הִיוּ לְחֶרֶף וּלְבוֹזוֹת. וְכָל מַחְמָדֶיהָ טְבוּעַת גִּנְחוֹנוֹת. וְאֵין שִׁיּוּר רַק הַתּוֹרָה הַזֹּאת.

לאָמיר נישט אַרויסגיין פון דעם הוֹשַׁענָא רַבָּה חלילה 'מיט גאַרנישט'.
ווען מ'העט געוואוסט ווי ווייט אַלע עוֹלָמוֹת וואָרטן - אוי וויי - אויף די עֲבוּדָה
פון אידן. אוי וויי! בְּכִכּוֹל און אַלע שְׂרָפֵי מַעֲלָה קוקן אַרויס 'ווען' וועט שוין דער
בורא כל עולמים געהאַלפן ווערן, אוי וויי!
לאָמיר זיך אַמְת'דיג בעטן צום בורא כל עולמים!

לו

עקסטערדעם, דער שוֹרֶשׁ פון כָּל הַחַטָּאִים זענען דאָך די חַטָּאוֹת נְעוּרִים.
און מ'זעט ווי דער כַּעַל דָּכַר פאַרלייגט זיך אויף דעם פֶּרֶט, אוי וויי. אוי ווי
מ'פאַרלייגט זיך אויף דעם חַטָּא.
ווער קען דען זאָגן אויף דעם, מִי יֹאמֶר זָפִיתִי לְבִי טְהִרְתִּי מִחַטָּאִים (משלי כ, ט).
[און] ווען האָט מען נאָך אַזאַ זָמָן אַז מ'זאָל עפעס קאַנען פאַררעכטן, [ווי] ווען
מ'קומט זיך צונעמאָס אַן עֵדָה קְדוּשָׁה אין אַזאַ טאַג [פון] הוֹשַׁענָא רַבָּה.
די אַלע נִיצוּצִין הַקְדוּשִׁים וואָרטן מיט געוויין און געשריי: זייטס אונז מַעֲלָה!
נעמטס אונז אַרויס פון עַמְקֵי הַקְלִיפּוֹת!^{כא}
מיט וואָס קאָן מען דאָס טון? נאָר מיט אַמְת'דיגע אידישע טרערן!^{כב}
לאָמיר נישט שווינען קיין טרערן פאַרן בורא כל עולמים! אוי וויי!

לז

רמז הפסוק וְנִשְׁמַע קוֹלֹ (באופן שני) - עַל יוֹם הוֹשַׁענָא רַבָּה
כמו כן רומז הכתוב על הימים הקדושים, שיהיה וְנִשְׁמַע קוֹלֹ "בבא" אֶל הַפֶּתַח, דהיינו בחודש כשנכנסים ובאים
לימי הקדש, וכן "ובצאתו" היינו ביום הושענא רבא כשכבר עומדין לצאת מומים הקדושים, יכולין עוד לפעול
בתפילה שיהיה וְלֹא יָמוּת, שיהיה שנת חיים וברכה, לחיים ולא למות
וועל מיר צוקומען צוריק צו דער מסורה, נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, זאָגט די מסורה וְנִשְׁמַע
[קול] בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וּבִצְאתוֹ.
דאָ איז מ'רומז טאַקע וועגן הוֹשַׁענָא רַבָּה אויך.
יעדעס יאָר האָט דער בורא כל עולמים געגעבן אַ צייט פון ראש חודש אָלוּל אָן,
פאַר די הייליגע טעג, און די הייליגע טעג ווען מ'קאָן פאַררעכטן. [וועל זה רומז הכתוב]
בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ, ווען מ'גייט אַריין אין חודש אָלוּל ביז ערב ראש השנה, דעס איז
בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ.
און הוֹשַׁענָא רַבָּה האָלט מען שוין "ובצאתו", מ'גייט מיר אַרויס פון די יָמִים
'הַקְדוּשִׁים'. דאָרף מען וויסן [אז] אפילו וּבִצְאתוֹ איז אויך וְלֹא יָמוּת, [אפילו מ'האַלט שוין
ביי הושענא רבא] קאָן מען זיך אויך נאָך אויסבעטן חַיִּים וְלֹא לָמוּת, אַ שְׁנַת חַיִּים
ברוחניות ובגשמיות. און שְׁנַת חַיִּים אַמִּיתִים, אַז ס'זאָל זיין אַ יְשׁוּעָה 'כַּלִּילִית'.
אַז מ'זאָל מיר נאָך די זְכִיָּה האָבן אַז איבערס יאָר, דאָס אַנדערע יאָר, זאָל מיר גיין
מיטן אַתְרוֹג מיטן לולֹב אין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ!

^כ וועיין באבן עזרא שמפרש על פסוק זה: מִי זֶה שִׁיאֲמַר זָפִיתִי לְבִי מִעוֹר, טְהִרְתִּי מִחַטָּא ילדותי.

^{כא} עיין בדברי יואל ליום כיפור (אות יט-כ) בשם הישמח משה.

^{כב} וכמבואר לעיל בהערה יג בהנהגת האדם מהרה"ק הר"ר אלימלך זי"ע, שיבכה בדמעות להשי"ת, עיי"ש.

נישט אַזוי שפּל'דיג ווי מ'איז היינט. אַזוי ווי מ'קוקט זיך אָן מ'איז אין אַ דור שפּל, [וואָס] ווער קאָן פאַר אונז רעדן אַ גוט וואָרט ? !
מורי ורבותי ! לאָמיר זיך אונז אליין עפעס העלפּן [בתפילות ותחנונים].

לח

רמז הפסוק וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבָאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ - וקישור ג' פסוקי המסורה

לפי ב' הפשטים ברמז הכתוב וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבָאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ "ובצאתו", מתעורר השאלה באיזה פנים נוכל לבוא אל המלך, לאחר שאיחרנו את זמני התשובה של הימים הקדושים עד יום האחרון, וכן לאחר שנתארך הגלות כל כך, הן הגלות אצל האומות, והן גלות כל אחד אצל עצמו וכחות היצר

יעצט וועל מיר צוקומען צו די מסורה.

נאָךְ נִעְשֶׂה וְנִשְׁמַע, [איז דער פסוק שבמסורה] וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבָאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ וּבִצְאוֹתָיו. סיי לויטן 'פריערדיגן' פֿשט [באות לא-לד] [שהכתוב ובצאתו רומז] אַז מ'האַט געזען דעם נִשְׁמַע, סיי ווען מ'וועט קומען קיין ירושלים, און ווען מ'וועט גיין אין גלות [בצאתי מירושלים].

אָדער לויט 'דעם' פֿשט [שבאות לו] [שהכתוב ובצאתו רומז] טאַקע אויף די הייליגע טעג, בְּבָאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ וּבִצְאוֹתָיו.

לט

[איז דאָךְ די שאלה] מיט וואָס קומט מען [ווען ס'איז] וּבִצְאוֹתָיו ?

אוי מיט גרויס בושָה [קומט מען דאָךְ] !

סיי [לפֿשט השני] פאַרוואָס מ'איז געקומען דעם לעצטן טאָג.

און סיי [לפֿשט הראשון] פון דעם גלות, וואָס מ'האַט זיך אליין אָנגעווערטשאַפט.

מ

מ'קומט בעטן דעם באַשעפער אויף דעם גרויסן גלות, [בין האומות, אין דער צייט וואָס] בענוותינו הרבים מ'איז אין גלות ביי 'יעדן' [אף אצל רשעים מזרע ישראל].

[און] נאָך אַרגער איז, [אז] מ'איז 'ביי זיך אליין' אין גלות²², אוי מ'האַט זיך נישט אין די הענט, אוי וויי.

מא

ס'איז נאָך דאָ אידן וואָס ס'טוט זיי וויי דאָס האַרץ, זיי העטן געוואָלט זיין "אידן" - אוי וויי, - זיי העטן געוואָלט "בעטן דעם באַשעפער", זיי העטן נאָך געוואָלט "טון תשובה שלימה". נאָר בענוותינו הרבים מ'האַט זיך נישט אין די הענט !

דאָרף מען בעטן דעם באַשעפער : ער זאָל אַרויסנעמען פון דעם ביטערן גלות, פונעם גאַנצן גלות [הכללי], און פון דעם גלות וואָס מ'איז 'ביי זיך אליין' אין גלות.

מב

ועל זה בא הכתוב השלישי, דהעצה הוא לבוא רק עבור כבודו של הקב"ה, אשר הוא "דבר הגדול"

איי מיט וואָס קומט מען ? מ'האַט דאָך נישט מיט 'וואָס', [און מ'קומט] מיט גרויס בושָה.

נאָר [די עצה איז] ווי איך האָב פריער געזאָגט [באות יא] אַז מ'זאָגט לְמַעַנֵּה אֱלֹקֵינוּ, אַז ס'איז די אינטערעסע פונעם מלך, דעס איז אַ דָּבָר גָּדוֹל.

²² וכמו שמביא רבינו כמ"פ בשם התולדות, דיש ג' מיני גלויות, אצל העמים, אצל רשעי ישראל, ואצל עצמו. ועיין מזה בדרשת הושענא רבה תשכ"א (אצל למענך גואלנו).

מג

ולזה רומז הכתוב וְנִשְׁמַע פִּתְגָם "הַמֶּלֶךְ" אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּכָל מַלְכוּתוֹ, כדי שיתרבה כבוד מלכותו, ויחברך, כִּי "רְבֵה" הִיא, שוה היא "דבר הגדול" וחשוב, שיכולין לבוא עבור זה בכל עת

איבערערדעם [רומזת המסורה], ווען ער זאגט וְנִשְׁמַע קוּלוֹ בְּבֹאוֹ [אַל הַקֶּדֶשׁ] "וּבְצֵאתוֹ".

נו וויאזוי קומט מען [ווען ס'איז] וּבְצֵאתוֹ?

[לזה אמר בפסוק השלישי] וְנִשְׁמַע פִּתְגָם "הַמֶּלֶךְ" אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּכָל מַלְכוּתוֹ, מ'קומט [מיט דעם אז ס'איז "דבר המלך"], ס'איז אין אינטערעסע פונעם מֶלֶךְ [מלכי המלכים], כִּי "רְבֵה" הִיא, די בחינה פון הוֹשַׁעְנָא 'רְבֵה', ווי איך האָב שוין געזאָגט (באות יד-כ) אַז ס'איז דבריו של גדול.

איבערערדעם איז דאָס אַ תירוץ [אויף די שאלה], אַז ווען מ'קומט [בזמן של] וּבְצֵאתוֹ, איז דאָס' די עֲצָה [לבא עבור "פִּתְגָם הַמֶּלֶךְ" כִּי "רְבֵה" הִיא].

מד

רמז בהפסוק אֵלֶּה הַדְּבָרִים

על בקשת הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ

יש לרמז בדיוק הלשון "אֵלֶּה" הַדְּבָרִים. כי הנה מבואר במדרש דבריבורי משה רבינו שאמר או, נכלול כל התורה ורמזותיה, ושדיבר אז אל נשמות כל ישראל שבכל הדורות

ס'שטייט (דברים א, א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה [אַל כָּל יִשְׂרָאֵל], פרעגן דאָךְ אַלע וואָס איז דער "אֵלֶּה" הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה.

מה

נאָר דער מדרש זאָגט^{כד}, מ'זאל נישט מיינען ער האָט נאָר געזאָגט דעס, [תלמוד לומר] (דברים שם, א) כָּל אֲשֶׁר צִוָּה [ה' אתו אֵלֶּהם], אַלע קלות וחמורות^{כה} וגזרות שוות. [והרי שבפסוקי אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה נכלל כל התורה כולה ורמזותיה].
[גם אמרו כן] אַלע זענען געווען דאָרט [הנשמות שבכל הדורות], משה רבינו האָט דאָרט געזאָגט דברי תוכחה 'עד סוף כל הדורות'.

מו

ואם כן גם אל דור האחרון דיבר משה רבינו, ולזה רמז באומרו "אֵלֶּה" הַדְּבָרִים, דהוא ר"ת הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ, אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל "כָּל" יִשְׂרָאֵל, שבאופן זה ויכלו "כל" ישראל לבוא אל המלך, ואפילו בדור האחרון, וכיום האחרון [ואם כן] האָט ער דאָךְ געזאָגט פֶּאָר אונזער דור אויכעט [געזאָגט, ועל זה רמז הכתוב "אֵלֶּה" הַדְּבָרִים, לרמז כי] ביי אונזער דור קען מען נאָר קומען מיט הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ, דאָס איז די ראשי תיבות פון אֵל"ה, הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ.
איבערערדעם איז "אֵלֶּה" הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל "כָּל" יִשְׂרָאֵל, מיט דעם האָט ער אַן עֲצָה געגעבן פֶּאָר יַעֲדֵן אִיד, [ווייל] מיט דעם קאָן יעדער איד קומען.

^{כד} בספרי (דברים, סוף פסקא ב) וּבִילְקוּט שמעוני (דברים, סוף רמז תת): דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. שלא תאמר וכי נתבאר משה אלא אלו דברות, מניין לכל הדברות שבתורה, קלות וחמורות, וגזרות שוות, הכללות והפרטות, הגופני והדקדוקי, תלמוד לומר כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אתו אֵלֶּהם.

^{כה} פירוש כל "קל וחומר" שבתורה.

^{כז} עיין בתנחומא (פקודי ג, וצבים ג) ושמות רבה (כח, ו). – ועיין באור החיים הק' (דברים א, א): וְרָמַז עוֹד באומרו אֶל "כָּל יִשְׂרָאֵל", פירוש לא לישראל שהיו נמצאים נגלים שם בדור ההוא לבד היו הדברים, אלא לכל ישראל אשר שם היו ואשר עתידין להיות, כי תורה שם משה בדבריו עליונים אלו, ועל כל ישראל לקיים כל דבר הכתוב בדברים אלה, הרי שאין דברים בעולם במדרגה שוה לדברים אלו, והוא מאמר אֵלֶּה הַדְּבָרִים, פירוש ואין דומה להם וכו'. – עוד אפשר שְׁקָלל במאמר אֶל "כָּל יִשְׂרָאֵל" גם לאותן שכבר מתו, שבתוכחותיו דיבר על הראשונים ועל האחרונים, על דרך אומרו (ישעי' מג, כז) אֲבִיךָ הִרְאִשׁוֹן חֲטָא.

מז

פירוש ההפלאה - בהתפילה: כי קל טוב ומטיב אֶתָּה

לכאורה למה צריכין להוסיף טעם זה כי קל טוב ומטיב אֶתָּה, דייקא כשמבקשין על פרנסה

דער הפלאה זאָגט אין פנים יפות^{כז}, [לפרש נוסח הברכה בתפילת י"ח] וברך שְׁנַתְנוּ פְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת, כי קל טוב ומטיב אֶתָּה. [דלכאורה קשה] וואָס דאָרף מען זאָגן אַ טעם [כמשבקשין על פרנסה], ווייל הקדוש ברוך הוא איז טוב ומטיב. זאָגט מען דען טעמים אויף אַלע בקשות. אויף אַלע בקשות ווייסט מען דאָךְ אַז הקדוש ברוך הוא איז רוֹצֵה לְהַטִּיב, [און] מ'זאָגט נישט ביי אַנדערע בקשות א טעם ווייל הקדוש ברוך הוא וויל.

מח

ולזה ביאר ההפלאה, כדי שלא נחשוב שמבקשין זאת עבור תועלת הגשמי שלנו. ולכן מוסיפין, דהטעם הוא כי קל טוב ומטיב אֶתָּה, וע"כ בקשתנו גם בצרכים גשמיים הוא רק עבור רצונו יתברך, שכן הוא רצונו להטיב לבריותיו

נאָר אַז מ'זאָגט וברך שְׁנַתְנוּ פְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת [שהוא תפלה על פרנסה וצרכים הגשמיים], נו קען מען דאָךְ מיינען אַז מ'מיינט [זיך], לכאורה מיינט מען דאָךְ 'זיך', זאָגט מען אָבער נײַן, [נישט פאר זיך, נאָר כי קל טוב ומטיב אֶתָּה, ווייל] ס'איז דער רָצוֹן הַבּוֹרָא, ממילא איז 'דאָס אויכעט' פאַרן אייבירשטנס וועגן. - [עד כאן דברי ההפלאה].

מט

אַז השם יתברך גיט אַ בְּרָכָה פאַר אידן, איז דאָס אַ נחת רוח פאַרן בורא כל עולמים.

[און] חלילה ווען די עֲנוֹת זענען גוֹרֵם [ח"ו היפך הברכה]^{כח}, ווייל אַזוי איז געוועזן די בריאה, ממילא איז דאָס אַ עֶצֶר כּבִּיכּוֹל פאַר די שְׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה. [ואם כן גם כשמבקשים ישראל על כמה ישועות פרטיות, ודברים גשמיים המצטרכים להם, גם בזה צריכין לבקש כן עבור רצון הקב"ה, ויוכלל גם זאת בבקשת הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן אֱלֹהֵינוּ].

נ

ביאור כפל לשון "הוֹשַׁעְנָא"

[קושיא ב]

להבין כפל לשון "הוֹשַׁעְנָא"

נאָר ס'קען זיין [לפי האמור, לבאר] וואָס איז דער טאַפּלט לשון הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן אֱלֹהֵינוּ הוֹשַׁעְנָא, מ'זאָגט נאָכאַמאָל "הוֹשַׁעְנָא". אַז מ'זאָגט איין מאָל הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן אֱלֹהֵינוּ, ווייסט מען דאָךְ [שוין]. אָדער [אז מ'זאָגט] לְמַעַן אֱלֹהֵינוּ הוֹשַׁעְנָא.

^{כז} כן הובא בייטב פנים לשמיני עצרת (אות א) בשם הפנים יפות, וז"ל: ביום השמיני עצרת תהיה לכם וגו' (פינחס כט, לה). במדרש הביאו רש"י (אמור כג, לו) אמר הקב"ה עכבו עמי יום אחד כו'. נראה לי בדרך צחות, על פי אומרים (ראש השנה ד:): שמיני רגל בפני עצמו. יראה לפרש מלבד הפשוט, כי בראש השנה ויום הכיפורים מתפללים רק על צורך גבוה וחיים נצחים, עיין בספר תולעת יעקב, ובש"ח, אבל בזה היום [שמיני עצרת] מתפללים על גשמי ברכה, והיינו צורכי עצמו, והוא רגל 'בפני עצמו', היינו לצורך עצמו, והבן. והוא עֲצַרְתָּ תְּהִיָּה לָכֵם" דייקא, רצה לומר לכל צורכיכם, אבל בזה גם כן צריכים לכון לצורכי גבוה. והיינו על דרך שפירש הפנים יפות, וברך שְׁנַתְנוּ פְּשָׁנִים כו' כי קל טוב ומטיב אֶתָּה, רצה לומר שכוונתנו להשלים רצונך הטוב.

והוא עכבו "עמי" יום אחד, רצה לומר שגם ביום זה שאתם מבקשים צורכי עצמיכם, תהיה כוונתכם "עמי" רצה לומר למעני, להשלים רצוני, כי קשה עלי פרידתכם ולהפרד ממני ולהיות כוונתכם למענכם לבד. וז"ש עצרת תהיה "לכם" לעצמיכם כנ"ל ועם כל זה והקרבתם גם זה עוֹלָה רִיחַ יְחִידוֹת לַה', רצה לומר לבקש גם צורכי עצמיכם לעשות בזה נחת רוח לפניו דייקא, והבן.

^{כח} ורבינו בזהירות לשונו נמנע מלסיים הענין.

נא

ישוב קושיא ב

באמת אם היו כולם מבקשים רק עבור כבודו ית"ש, כבר היו נושעין בהגאולה שלימה. אבל הרבה הם שאין כוונתם כך, ולא מיבעיא באותם שרק אומרים שכוונתם הוא כן, אבל אפילו באותם שחושבים באמת שכוונתם הוא כן, יש הרבה שאין זה באמת לאמתו.

נאָר מ'זאָגט דאָך ה'שענא לַמענף אַלקינו, זאָלסט אונז העלפן וועגן דיין פֿבוֹד וועגן.

[און] דער אַמת, אַז מ'זאָל טאַקע אַמת'דיג מיינען דעם פֿבוֹד שְׁמִים, העט מען געהאַלפן געוואָרן, אַז מ'העט טאַקע 'דאָס' געמיינט. נאָר בעונינו הרבים מ'איז דאָך ביי דער בחינה אויך נישט.

נב

איך שמועס שוין נישט פון די, פון די וואָס זיי 'זאָגן' אַז מ'מיינט פֿבוֹד שְׁמִים, און חלילה ס'איז שְׁבַע תועבות בְּלָפֶם [משלי כו, כה] [שבאמת כוונתם לרע ח"ו].

נג

אַדערעכט בעונינו הרבים [מה שנתפתים] פון די אַנדערע לְבוּשִׁים [של היצר הרע, שמלביש את העבירה למצוה].

ווי דער בעל שם טוב הקדוש זאָגט^ל [בביאור דברי הגמרא והתוספות]^{לא} שוחט דעלמא משום מאי חייב, משום "צובע", [דזה רומז על היצר הרע וואָס] ער "פאַרבט" אַ מְצוּה פאַר אַן עֲבִירָה, און [און] עֲבִירָה פאַר אַ מְצוּה, אַז ס'קומט אויס [אַז מ'מיינט אז] דעס וואָס מ'ברויך נישט [טון] איז גאָר פון די מְצוּת.

[והאיש המתפתה אחריו] ער איז מְחֻטֵּא 'זיך' און דעם 'כלל ישראל', און מ'זאָגט גאָר אַז מ'מיינט דעם פֿבוֹד שְׁמִים.

נד

נאָר אפילו דער וואָס ער וויל יאָ טאַקע דעם פֿבוֹד שְׁמִים, און די מְצוּת, פאַפט ער זיך אויכעט [שאינו באמת במדרגה זו].

^ט כאן מיירי מסוג שני, שאינו רוצה ח"ו ברע רק בטוב, אבל טועה לחשוב על הרע שהוא טוב. ולהלן מיירי עוד בסוג שלישי, שרוצה בטוב ובוחזר באמת בטוב, אבל חסר אצלו בשלימות הכוונה עבור כבודו של הקב"ה.

^ל הובא בשמו בספ"ק בן פורת יוסף בסופו [בקונטרס אחרון] וז"ל: [ושמעתי ממורי פירוש הש"ס (שבת עה) ובתוספות (שם) השוחט דעלמא חייב משום צובע, וחד אמר משום נטילת נשמה, ופריך משום צובע וכו'] אלא אף משום נטילת נשמה וכו'. כי היצר הרע נידון לעתיד (סוכה נב. ובבא בתרא טז), וקשה הא לכך נברא, וצריך לומר שעושה עצמו ליצר הטוב וכו'. ובהו יוכן השוחט דעלמא חייב, וקשה הא לכך נברא, ומשני משום צובע, שהוא צבוע בדמות יצר הטוב ועל ידי זה נוטל נשמה, ופריך וכו', ומשני אף נטילת נשמה, ודברי פי חכם חן.

ובספ"ק אורח לחיים (להר"ק רבי אברהם חיים מזלזטשוב, פרשת לך לך) וז"ל: והנה שמעתי בשם הבעל שם טוב ז"ל פירוש הגמרא דשבת שוחט משום מאי מחייב, רב אמר משום צובע כו'. ופירשו התוספות אשוחט דעלמא קאי. ומה בעי תוספות בזה. אלא דבעי לומר דרך רמז דקאי על מלאך המות, דלעתיד ישחוט אותו השי"ת, ואמר משום מאי מחייב, הלא ברא אותו השי"ת להסית לבני אדם כדי שיהא שגר ועונש, וא"כ עושה רצון קונו ומשום מאי מחייב, וזהו שפירשו התוספות אשוחט דעלמא קאי, ר"ל על מלאך המות ששוחט לכל עלמא, משום מאי מחייב, הלא נברא בשביל זה להסית לבני אדם. ואמר רב דחייב משום צובע, רצ"ל שצבוע עצמו ומסית לבני אדם שיעשה מצות, ומראה להם פנים כאילו עושים מצות, והוא לא נברא אלא להסית לבני אדם שיעברו עבירות, ולא שיצבע את עצמו כמו אוהב נאמן איש טוב ומסית לעשות מצות, ובשביל זה לא נברא, ועל כן חייב, ודברי פי חכם חן.

^{לא} בגמרא שבת (עה): שוחט [בשבת] משום מאי חייב, רב אמר משום צובע, ושמואל אמר משום נטילת נשמה, משום צובע אין משום נטילת נשמה לא, אימא אף משום צובע.

ובתוספות שם: שוחט משום מאי מחייב. לא אשוחט דמתניתין קאי, דההוא פשיטא דלא הוי אלא משום נטילת נשמה, דצובע תנן בהדיא במתניתין, אלא אשוחט דעלמא קאי.

נה

[ואם כן קשה להגיע לזה] וויאזוי קאָן מען אָמט'דיג זיין ביי דער בחינה [צו וועלן באמת דעם כבוד שמים]? ברויך מען אַ יְשׁוּעָה [אויף דעם אליין] אַז מ'זאָל מיינען [טאקע נאָר וועגן] לְמַעַנְךָ אֱלֹקֵינוּ.

נו

לזה מבקשין בתחילה הושענא על זה גופא שיהיה כוונתנו לְמַעַנְךָ אֱלֹקֵינוּ, ואחר כך כופלין לומר הושענא על עצם הישועה. כי באם יכוונו באמת לְמַעַנְךָ אֱלֹקֵינוּ, אז ממילא נזכה לעצם הישועה

איבערדעם שטייט קודם הושענא לְמַעַנְךָ אֱלֹקֵינוּ, אויף דעם אליין בעט מען זיך זאָלסט אונז העלפן [אז] מ'זאָל מיינען לְמַעַנְךָ אֱלֹקֵינוּ, אויף דעם אליין ברויך מען אַ גרויסע יְשׁוּעָה, אין דעם שפלות.

[ובאמת] נאָר מיט דעם קען מען דאָך געהאָלפן ווערן [בפועל].

איבערדעם בעט מען זיך קודם הושענא לְמַעַנְךָ אֱלֹקֵינוּ, [שיכוונו עבור כבוד שמים]. און דערנאָכדעם זאָגט מען שוין [איז] ממילא הושענא. [ווייל] אַז מ'איז דערביי, אַז מ'מיינט דעם באַשעפער מיט דעם וואָס מ'זאָגט הושענא, טוט מען אויף ל"ב.

נז

אונז בעט מיר זיך וואָס ס'איז נוגע כביכול דעם בורא כל עולמים:

הושענא לְמַעַנְךָ אֱלֹקֵינוּ הושענא

נח

לְמַעַנְךָ בּוֹרְאֵנוּ

מבואר ברמב"ם, הדשב בתשובה נעשה בריה חרשה, והוא כאיש אחר לגמרי

היצט זאָגט מען לְמַעַנְךָ בּוֹרְאֵנוּ.

ס'איז שוין ידוע וואָס דער רמב"ם זאָגט^ל, אַ איד אַז ער ווערט אַ בעל תשובה איז ער שוין נישט 'דער' [זעלבער] מענטש וואָס ער איז געווען פריער, ער איז גאָר אַן אַנדערער מענטש.

ער איז געווען פריער [אז ווען] ער האָט געטון מצות איז געווען טוֹרְפִין לוֹ בְּפָנָיו, נייטאָמאָל די מצות נעמט מען אָן, טאָמער מ'איז חלילה זינדיג זייער.

- ווער ווייסט צי אונז זעמיר אויך נישט חלילה פון 'די', אַז נישט נאָר אויף די עבירות ברויך מען תשובה טון, [נאָר] מ'ברויך מיר תשובה טון [אויך] אויף די מצות.

^ל וועיין קרוב לזה בדרשת הושענא רבה תשי" (לשון קדשו קונטרס קי, אות לד-לו).

^ל ברמב"ם הל' תשובה (כ, ד): מדרכי התשובה, להיות השב צועק תמיד לפני ה' בככי ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כחו, ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו, ומשנה שמו, כלומר אני אחר ואינו אותו האיש שעשה אותן המעשים, ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה, וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עון, מפני שגורמת לו להכנה ולהיות עניו ושפל רוח.

ועוד כתב שם (י, ו): כמה מעולה מעלת התשובה, אָמֵשׁ היה זה מובדל מה' אלקי ישראל, שנאמר (ישעי' נט, ב) עֲנוּתִיכֶם הָיוּ מִבְדִּלִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹקֵיכֶם, צוּעֵק וְאִינוּ נִעְנֵה, שנאמר (שם א, טו) כִּי תִרְבּוּ תִפְלָה וְגו', ועושה מצות וטורפין אותן בפניו, שנאמר (שם, יב) [פִי תִבְאֹר לְרִאּוֹת פִּנְיָ] מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רָמַס חֲצִרִי, מִי גַם בְּכֶם וְיִסְגְּרֵי לְתִמִּים וְגו' (מלאכי א, י). והיום הוא מודבק בשכינה, שנאמר (דברים ד, ד) וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם, צוּעֵק וְנִעְנֵה מִיד, שנאמר (ישעי' סה, כד) הֲיֵהָה טָרֶם יִקְרָא וְאֵנִי אֶעֱנֶה, ועושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמחה, שנאמר (קהלת ט, ז) כִּי כָבֹד רָצָה הָאֱלֹקִים אֶת מַעֲשֵׂיךָ, ולא עוד אלא שמתאווים להם, שנאמר (מלאכי ג, ד) וְעָרְכָה לָהּ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם כִּימֵי עוֹלָם וְכַשְׁנִים קִדְמוֹנִית.

אָזוי ווי דער רמב"ם ברענגט דעם פסוק (ישע"א, יב) **כִּי תָבֹאוּ לְרֵאוֹת פָּנַי מִי כָקֵשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רָמַס חֲצִיר** -

אויף דעם זאָגט דער רמב"ם אין הלכות תשובה, אַז מ'טוט אָבער תְּשׁוּבָה, זענען די מְצוֹת לְרִצּוֹן פֶּאָרן בורא כל עולמים, מ'איז גאָר אַן אַנדערער מענטש זאָגט דאָך דער רמב"ם.

נט

וכעין זה מבואר במדרש דבראש השנה מעלה אני עליכם שנעשיתם בריה חדשה

דאָס איז די בחינה וואָס שטייט אויך אין מדרש^ל, אַז ראש השָׁנָה ווערט מען אַ בְּרִיָּה חֲדָשָׁה, ס'שטייט וַעֲשִׂיתֶם (במוסף דראש השנה, ולא וְהִקְרַבְתֶּם כבשאר מוספין), מ'ווערט אַ בְּרִיָּה חֲדָשָׁה.

ס

ועל זה אנו מבקשים הושענא למענך בוראנו, שנוכה להעשות בריה חדשה ע"י שנושוב בתשובה שלימה

דער בורא כל עולמים קוקט אַרויס אויף דעם, אַז אידן זאָלן תְּשׁוּבָה טון.
נו (אז מ'טוט תְּשׁוּבָה) הייסט מען דאָך אַ בְּרִיָּה חֲדָשָׁה, וועט נִתְקַבֵּל ווערן פֶּרֶח־מים וּבִכְרִצוֹן די מְצוֹת און די מַעֲשִׂים טוֹבִים^{לה}.
[ועל זה אנו מבקשים]:

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ בּוֹרְאָנוּ הוֹשַׁעְנָא.

סא

לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלָנוּ

אופן ראשון

אומרים לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלָנוּ בלשון הוה, כי מן הגלות שאצל עצמו, יש בתמידות גאולה מכחות היצר, ע"י עזר ממורם.
היצט זאָגט מען לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלָנוּ.
ס'איז די זעלבע וואָס איך האָב פריער געזאָגט (באות מ-מא) [שיש ענין גְּלוּת אצל עצמו],
אַז יעדער איד ברויך אויסגעלייזט צו ווערן.

^ל בוּיָקְרָא רַבָּה (אמור כט, יב): אמר רבי תחליפא קיסרא, בכל מוספין כתיב וְהִקְרַבְתֶּם, וכאן [בראש השנה] כתיב "וַעֲשִׂיתֶם" אִשָּׁה, הא כיצד, אמר להן הקב"ה לישראל, בְּנִי, מעלה אני עליכם כאילו היום נַעֲשִׂיתֶם לְפָנַי, כאילו היום בראתי אתכם בְּרִיָּה חֲדָשָׁה, הדא הוא דכתיב (ישע"א סו, כב) כִּי כִאֲשֶׁר הִשְׁמַלְתִּי הַחַדָּשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה. נוכ"ה בירושלמי ראש השנה (פ"ד ה"ח). והובא זה גם בבליה רבא ופרי מגדים ובאר היטב (אור"ח סימן תקפא).

^{לה} וַעֲשִׂיתֶם בייטב פנים (להושענא רבה) וז"ל: הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ בּוֹרְאָנוּ. יבורא לומר מליצה שגם אנו כדאים להנשע וכו'. הלא איתא במדרש אמור (ויקרא רבה ל, ג) [וְהִקְרַבְתֶּם לְפָנַי בְּיוֹם הָרָאשׁוֹן, הדא הוא דכתיב] פְּנֵה אֶל תְּפִלַּת הָעָרָעָר [ולא בזה את תְּפִלָּתָם] כו' תִּקְרַב זֹאת לְדוֹר אֲחֵרוֹן [וַעֲשֵׂה נִבְרָא יְהִלֵּל קָה] (תהלים קב, יח-יט), מְדַבֵּר בדורות הללו שאין לנו לא מלך ולא נביא [לא כהן ולא אורים ותומים] כו', ואין לנו אלא תפלה, תִּקְרַב זֹאת לְדוֹר אֲחֵרוֹן, מכאן שהקב"ה מקבל שְׂבִימ, שנאמר וַעֲשֵׂה נִבְרָא יְהִלֵּל קָה, שהקב"ה בורא אותן בריה חדשה.
דבר אחר, אלו דורות הללו שהם נטויין למיתה והקב"ה עתיד לברוא אותן בריה חדשה, ומה עלינו לעשות, ליקח לולב ואתרוג ולקלס להקב"ה. [עכ"ד המדרש].

ופירש היפה תואר דָּאָ וְדָא [שני הפירושים שבמדרש] אחת הוא, כי אלו שהיו נטויין למיתה לפי מעשיהם והקב"ה הוא גואל ממות ומקבל תשובת השבים ובוראם בריה חדשה בראש השנה ויום הכיפורים, כדאיתא למעלה (ויקרא רבה כט, יב) בכל קְרִיבּוֹת כתיב וְהִקְרַבְתֶּם ובראש השנה כתיב וַעֲשִׂיתֶם, כלומר כאילו היום אתם נַעֲשִׂיתֶם לְפָנַי, וכאילו היום בראתי אתכם בריה חדשה. וזה מאמרנו הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ "בוֹרְאָנוּ" בריה חדשה, הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלָנוּ גואל ממות, ולא יזכרו הראשונות, כי בפנים חדשות באנו לפניך, אם כן הוֹשַׁעְנָא.
[וַעֲשִׂיתֶם בדרשת הושענא רבה תשי" (לשון קונטרס קט) מה שהאריך רבינו בזה אצל לְמַעַנְךָ בּוֹרְאָנוּ].

איבערדעם שטייט (גואַלנ) לָשׁוֹן הָוָה, (ווייל) דעס איז אַ תְּמִידוּת לִי, מ'ברויך (שטענדיג) אויסגעלייזט צו ווערן פֿון זיך אַליין!¹

סב

ולוה אומרים "לְמַעַנֶּךָ" גואַלנ, שגם זה הוא עבור כבודו יתברך, כדי שיתקדש שם שמים על ידיו
איבערדעם בעט מען ("לְמַעַנֶּךָ" גואַלנ) פֿאַרן כְּבוֹד שְׁמַיִם. ווייל אַ איד אַז ער גייט
אויפן אָמֶת'דיגן דָּרֶךְ (ונגאל מן גלות של עצמו), ווערט נִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שְׁמַיִם עַל יְדוּלָּה. [און
אויב] חלילה פֿאַרקערטל^ט, [איז] חלילה פֿאַרקערט^ט, וויאָזוי זעט מען אויס ? !

סג

אופן שני

הוֹשַׁעֲנָא לְמַעַנֶּךָ גואַלנ, שלא יתעכב ח"ו הגאולה על ידיו, ובפרט ע"י שנוכה להשמר מחטא הידוע, וכמבואר בישיבת משה
קען זיין ס'איז נאָך מְרוֹמָז (בבקשת) לְמַעַנֶּךָ גואַלנ.
דער זיידע זכרונו לברכה זאָגט אין תהלים'ל תפלה למשה^מ, על כל פנים
אָזויפיל זאָגט ער, און ער שמועסט אויך פון דעם חטא הידוע, ס'איז ידוע און
מ'ווייסט דאָך אַז דער חטא איז מְעַכֵּב די גאולה.

^{לו} עיין ביערות דבש (ח"א, דרוש א) ז"ל: בברכת רִאָה נָא (פֿעניגן) וכו' יתפלל על גאולת ישראל, ולא יהיה כונתו
לגאולה כדי שנהיה שרים וחורי ארץ ויהיה כל טוב ארץ לנו, כאשר באמת יהיה כן וכו', רק כל כונתו יהיה
להשגת שלימות, אבל העיקר בשביל קדושת שמו הגדול הנקרא עלינו לבל יתחלל בגוים וכו', וזהו עיקר
שמחתנו בהגאולה וכו', וזהו וגאלנו מהרה למען שמך דייקא וכו'.
ויתן אדם ללבו, כי בכל יום נעשית גאולה, והקב"ה שומע תפלות ישראל ובפרט תפלת רבים דאינה
נמאסת, רק בכל יום עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצינו מידם, והיא הגאולה הנעשית בכל יום ורגע וכו',
ובכל יום עת צרה ליעקב ח"ו לאבד שם ישראל וזכר יעקב, ובתפלתו ה' מרחם עלינו ומפיר עצתם וגואל
אותנו מידם, ואין לאל ידם לעשות כליה ח"ו בישראל, כהבטחת הבורא ית"ש הנאמן בבריתו, ולכן קבעו
מטבע גואל ישראל לשון הוה, ולא יגאל לשון עתיד, ולא גאל לשון עבר, רק גואל לשון הוה, שבכל יום גואל
פודה ומציל.

וא"כ יש לאדם לשים על לב בעמדו לתפלה, כי הוא עת צרה ליעקב, ורבים לוחמים לנו מרום לכלות
ולאבד שארית יעקב ח"ו, ואם הוא עת צרה גדולה כזו, איך אל יתפלל על הפדות והגאולה בתום לבב ובדמעות
שליש, כי הלא כפסע בינו לבין המות, וכאשר התפלל וראה כי עבר היום ולא נעשה מחשבת צָרִי ואויבי יהודה
וישראל, ישמח ישראל בעושרו כי שמע לתפלתו ופנה אל תפלת הערער, ויתן הויה לשעבר ומתפלל על יום
הבא, כי בכל יום ובכל שעה כן וכו', ולכן יש להרבות תפלה על הפדות והגאולה, ויתן אל לבו להתפלל על
נחיה ישראל הגולים ונדיחים שירחם עליהם, ויפדו עליהם כנפיו כנפי ישע להושיעם ולפדותם מיד צר:

^{לו} ועיין עוד בזה בדרשת הושענא רבה תשס"ז, תשכ"א, תשכ"ו.

^{לב} ועיין ברמב"ם (יסודי התורה ה, יא) ז"ל: וכן אם דקדק החכם על עצמו, והיה דברו בנחת עם הבריות, ודעתו
מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות, ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להן ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן
באמונה, ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר
בתפילין, ועושה בכל מעשיו לפניו משורת הדין, - והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם, - עד שימצאו הכל
מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאונים למעשיו, הרי זה קידש את השם, ועליו הכתוב אומר (ישעי' מט, ג) ויאמר לי
עבדי אֶתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאֵר.

^{לט} שאינו הולך בדרך האמת.

^מ שנתחלל ח"ו שם שמים על ידו.

^{מא} בתפלה למשה (לו, טז) [אשר כנראה מלשונו הוא ממה שדרש ברבים באחד מהימים הקדושים, ולכאורה בליל כל נדרין
כתב ז"ל: סור מִרְעָ וְעִשָּׂה טוֹב. על דרך שפירשו (בס' עין פנים בתורה לר' אברהם מלאסק, נדפס בשנת תקנ"ו אופן נט) וכו'
הפסוק (תהלים עה, יא) וְכָל קִרְנֵי רָשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמָמָה קִרְנוֹת צִדִּיק וכו'. הכוונה על שני הקרנות של [תיבת
רָשָׁע, שהוא רָע, כאמרם ז"ל (וזהו ויקהל יד: ועוד) כל המוציא ז"ל נקרא רָע, ועל ידי זה חרבה עירנו,
וכשיתוקן זה יבא משיח וכו'.

והנה כעת צריכין אנו שיתוקן מדת היסוד, כדי שיהיה 'שנת גאולה וישועה', כי אנחנו צריכים לעשות את
שלנו שלא נהיה מן המעכבים, כי אוי לו מי שנמצא שהוא מן המעכבים בעת שישמש כמשושי חתן על כלה,
ואשרי מי שהוא מן המתקנין השלום מן צדדי ישראל ויודה, על כן צריכים אנו לתקן השלום, ולעשות את שלנו.

איבערדעם דאָרף אַ יעדער איד מוֹרָא האָבן [שלא יתעכב הגאולה על ידו].
ווייל דער בורא כל עולמים וועט דאָך העלפֿן אידן, און אידן וועלן אויסגעלייזט
ווערן, דעמאָלטס וועט מען געבן דיין וַחֲשֹׁבֹן אויף דעם אוֹרֶךְ הַיָּלֹת [מי גרם זאת], אוי
וויי.

‘די אידן’ וואָס זיי האָבן צוגעהאַלפֿן צו דער גאולה, וועלן מיט אַ לעכטיג פֿנים
מקבל זיין פֿני מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ.
אזוי ווי ביטער חלילה אַז מ’וועט ווייזן ‘דער איד’ האָט מַעֲכָב געווען די גאולה,
וויאָזוי וועט מען אויסזען ? ! - [עד כאן מדברי התפלה למשה].

סד

איבערדעם, חלילה ווילאַנג מ’פֿאַררעכט נישט דעם חטא הידוע, איז מען דאָך
חלילה אויך פֿון די וואָס זענען מַעֲכָב די גאולה, וויאָזוי וועט מען דעמאָלטס
אויסזען.

איבערדעם דאָרף מען כסדר האָבן הַכֵּנָה אויף די גאולה, איבערדעם בעט מען
זיך ביים באַשעפֿער : לְמַעַנֵּךְ גּוֹאֲלֵנוּ. [שלא יתעכב הגאולה על ידינו ח"ו].

סה

ביאור הפסוק לְמָה יֹאמְרוּ הָעַמִּים

בתהלים נאמר לְמָה יֹאמְרוּ הָעַמִּים אֵיךְ נָא אֱלֹהִים, שמבקשין על הגאולה כדי "שהגוים"
לא יאמרו כך. אבל ביזאל נאמר לְמָה יֹאמְרוּ "הָעַמִּים", ולא נאמר למה יאמר "העמים"

אייביג פלעג איך צו שטייטשן^{מב}.

ס'שטייט [בתהלים] (קטו, ב) און מ'זאגט כסדר^{מג} לְמָה יֹאמְרוּ הָעַמִּים אֵיךְ נָא אֱלֹהִים,
אַז מ'בעט זיך צום בורא כל עולמים לְמָה יֹאמְרוּ הָעַמִּים, פֿאַרוואָס זאָלן 'גוֹיִם' זאָגן אַז
אֵיךְ נָא אֱלֹהִים, אין די ביטערע הסִתְרָה.

מ'טרעפט אין פסוק אַבֵּער, נאָך אַ פסוק שטייט^{מד} (יזאל, ב, יז) לְמָה יֹאמְרוּ "הָעַמִּים"
אֵיךְ נָא אֱלֹהִים. ס'שטייט נישט לְמָה יֹאמְרוּ "הָעַמִּים", נאָר בְּעַמִּים'.

וידוע דמדת היסוד הוא טוב, ט' לספירות מלמעלה למטה, ו' לספירת הבנין, ב' מלמטה למעלה, והבן.
ועל זה באנו להתוודע בבית הכנסת, כי אפילו כי כנישתא חדא [אם שבים בתשובה, בזכותם יתכנס כל גלותא] (זוהר
חדש דף כג:), ואנו מחכים שיגמור השי"ת בעדינו לטובה. ועל כל פנים אשרי לנו אם לא נהיה מן המעכבים רק מן
המתקנים השלום.

ומה שאנו מתוודין על כל החטאין כעת, הוא על פי הזוהר (ויקרא יד:): דְּלִית חֻבָּא דְּלִית לִיה דְּתִיבְתָּא לְבָר
מְהֵא, אִם לֹא בְחִילָא דְּתִיבְתָּא יְתִיר דְּחֻזָּא לְחַפָּאָה עַל כָּל עֹבְדָא. ונתחבטו בו המפרשים זה, אומר בכה וזה
אומר בכה. אבל נראה לי דיסוד נקרא "כל", והוא כללא דכולה, דכולם נכללים בו, כללא דכולהו שייפין, על כן
אם יש גגם באחד מהן אינו יוכל לתקן, כי כולם נוגעין אליו, והבן. ולכן צריכין אנחנו לשוב בתשובה שלימה
על כל החטאים בחרטה גדולה. וזהו שכתב הזוהר אם לא בחילא דתיובתא יתיר דחזאי לחפאה על "כל"
עובדא, "כל" דייקא.

והנה ידוע דעֲשָׂה הוא לשון תיקון וכו'. וידוע דדרשינן (קהלת רבה ג, יא) עַת שְׁלוֹם (קהלת ג, ח) זו עת ביאת
המשיח, שנאמר (ע"י מלכים ב', כ, יט. ישע' לט, ח. ותהלים עב, ז) שְׁלוֹם וְאִמְתָּ יְהִיָּה בְּיָמָיו. ועל פי זה מבואר הפסוק סוד
מִרְע, והעתיק שם דברי התפלה למשה אלו. ועיין עוד מה שכתב בתפלה למשה (מה, ב. קמ, ב). ועיין בישמח
הנקרא עת שלום. [עכ"ל התפל"מ, ועיי"ש עוד].

[ועיין בדרשת הושענא רבה תשכ"ג (אצל למענן גואלינו) שמפרש שם רבינו כעין מה שפירש כאן, וביתר
ביאור, והעתיק שם דברי התפלה למשה אלו. ועיין עוד מה שכתב בתפלה למשה (מה, ב. קמ, ב). ועיין בישמח
משה פרשת תבא (עה"פ ולקחת מראשית) דכאשר חָקֵר נִתְּנָדַע לוֹ דחטא זה הוא המעכב הגאולה ח"ו].

^{מב} ורבינו מוכיז פירוש זה, גם בדרשת הושענא רבה תשי"ט, תשכ"א, תשכ"ב.

^{מג} באמירת הלל, בתפלת ב' וה' (ד"ה חוסה), בתפלת אב הרחמים (בשחרית דשבת), ובסליחות (לער"ה ד"ה שלש עשרה).

סו

וביארתי כי ביזאל רומז על בקשה אחרת, על מה שבמשך אורך הגלות בעוה"ר יש אנשים גם מבני ישראל שהם פזורים "בין העמים", שאומרים ח"ו כך

[וביארתי הכוונה], ס'שטייט נישט 'העמים', ווייל דאָס איז גאָר אַן אַנדערע בקשה. דאָרטן [בתהלים] זאָגט מען [לְמָה] יאָמְרוּ "הַגּוֹיִם", די 'גוֹיִם' זאָגן. [אָבער] דעס איז נאָך אַרגער אַז 'אִידן' זאָגן, 'אִידן' פּרעגן [ח"ו אִיה אֱלֹקֵיהֶם], איבערדעס זאָגט מען "בְּעַמִּים", די וואָס זענען אויסגעמישט 'צווישן די עַמִּים', און מ'זאָגט נְהִיָּה כָּכָל הַגּוֹיִם, אַז מ'איז זיך נישט מְרַחֵק פֿון זייערע דְּרָכִים, אָדער [סָתַם] דורכן אַרְךָ הַגּוֹלוֹת [שברבות הימים בין העמים יש ירידה גדולה לשאול כך, ועל זה אומר הנביא] לְמָה יאָמְרוּ "בְּעַמִּים", די וואָס זענען צווישן די עַמִּים זאָגן אויך אִיה נָא אֱלֹקֵיהֶם, איז נאָך אַרגער. ווען מ'גייט אַ שלעכטן דָּרָךְ, מ'וויל געהאַלפֿן ווערן חלילה מיט דעם וואָס ס'איז נישט דער רָצוֹן הַבּוֹרָא ברוך הווא, כְּנָגַד הַתּוֹרָה.

סז

ועל זה מבקשים שיתרומם הכבוד שמים, ואז יהיה ופתחון פה למיחלים לך

איבערדעס בעט מען (בימים נוראים) ס'זאל זיין ופתחון פה למיחלים לך, אַז די וואָס זיי האָפֿן [רק להשי"ת, יהיה להם פתחון פה כשנזכה לגאולה השלימה]^{מז}, וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיהָ.

סח

אָבער על כל פנים מ'ברויך אַ גאולה תמידי:

[הן מגלות העמים, הן מגלות רשעי ישראל, והן מגלות עצמו. ולכן מבקשים בלשון הנה]

הושענא למענה גואלנו הושענא.

סט

למענה דורשנו

אופן ראשון

היצט זאָגט מען למענה דורשנו.

ע

מבואר בנמרא דלשון דרישה מתפרש על הקרבנות

די גמרא זאָגט^{מז}, **כִּי דָרַשׁ יִדְרָשְׁנוּ**, אלו חטאות ואשמות, עולות ושלמים. [והיוצא מזה כי] די קְרִבָּנוֹת ווערן אָנגערופן [בלשון] דְּרִישָׁה.

^{מז} ואומרים גם פסוק זה בתפלת ב' וה' (ד"ה הטא אלקין אונג), וכן בהפטורת שבת שובה.

^{מז} וז"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשי"ד (לשון קדשו קונטרס לו, אות יג): אַזוי ווי מ'זאָג מיר אין די תפלות פון ראש השנה און יום הקדוש, תְּהִלָּה לִירֵאִיךְ, וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיהָ, ופתחון פה למיחלים לך. אוי ווי גרויס די הַסִּתְרָה איז! ווי גרויס דאָס חֲשֻׁכוֹת! כך עשה הקדוש ברוך הוא, אין דעם תוקף הגלות, ס'איז אַלעס אַזוי פאַרשטעלט. אַ איד וואָס ער האָפט צום באַשעפּער, אַז ער האָט אין האַרץ דאָס שטיקעלע אמונה, האָט דאָס מויל [נישט] קיין פֿתָּחוֹן פֿה, האָט מען נישט קיין פֿתָּחוֹן פֿה, וואָס מ'קאָן ענטפערן, לְמָה יאָמְרוּ הַגּוֹיִם, [ווערן מ'זעט די אַלע מהרסים ומחריבים אוי ווי, און די אַלע שונאי השם די כוחות פון די סטרא אחרא. אוי ווי אַ שטאַרקע תפלה [איז דעם] וואָס מ'זאָגט "פֿתָּחוֹן פֿה לְמִיחָלִים לְךָ", דאָס "פֿתָּחוֹן פֿה" זאָל זיין צו האָבן וואָס צו ענטפערן].

^{מז} בגמרא ראש השנה (ר. ה:) תנו רבנן, חייבי הדמין, והערכין, התרמין, וההקדשות, חטאות, ואשמות, עולות, ושלמים וכו', כיון שעברו עליהן שלשה רגלים, עובר בבל תאחר וכו'. מנהגי מילי, דתנו רבנן כי תדר נדר לה' אלקיך לא תאחר לשלמו כי דרש ידרשנו ה' אלקיך מעמך והיה בך חטא (תצא כג, כב) וכו'. כי דרש ידרשנו, אלו חטאות ואשמות, עולות ושלמים [פירש"י: שהם נדרשין ממך, שהרי חובה-הם מוטלין עליך].

עא

והנה בזמן שביית המקדש היה קיים היו מקריבין קרבנות בפועל, אבל עכשיו יש לנו רק בחינת וּנְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ, על ידי תורתנו ותפלותינו. ולזה מבקשים לְמַעַנְךָ דוֹרְשָׁנוּ, שיתקבלו תפלותינו במקום הקרבנות

אמאל האבן די קרבנות מכפר געווען [על ידי הקרבנות בפועל], **היינט איז נאָר** [דער] **וּנְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ** (הושע יד, ג), **אז הקדוש ברוך הוא** [נעמט אָן דעם דיבור במקום הקרבן]. [והוא על דרך שאמרו חז"ל בפסוק] **וְאֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסִלּוֹחַ** [ישעי' נה, ז], **זה עשירית האיפה שהקדוש ברוך הוא מוֹתֵר משלו**^מ.

[והיינו שמעלה הקב"ה על עֲנֵי שמביא מנחה, כאילו הביא קרבן מבעלי חיים כמו שמביא העשיר, ומקבל את מנחתו לרצון, וזהו אפילו בזמן שביית המקדש קיים. וכמו כן בזמן הזה שא"א להביא שום קרבן, מוֹתֵר הקב"ה, ומקבל את הדיבורי תורה ותפילה במקום הקרבנות].

הקדוש ברוך הוא שיקט די יְשׁוּעָה פֶּאָר אידן [בזכות הדיבורים של בני ישראל], **דעם וואָס די קרבנות האָבן געטון** [בזמן שביית המקדש היה קיים].

עב

אזוי ווי די גמרא זאָגט אין תענית^{מב}, [אמר אברהם, רבנו של עולם] **שְׁמָא אַז דו וועסט חלילה טון פֶּאָר אידן אזוי ווי פֶּאָרן דור המבול און דור הפלגה** [באם הם חוטאים לפניך]. **אויף דעם האָט ער** [הקב"ה] **געזאָגט דערנאָכדעם אז ניין. האָט ער געפרעגט באיזה זכות, האָט ער געזאָגט בזכות פון די קרבנות** [שיכפרו עליהם, וזהו שנאמר] **קָחָה לִי עֲגֻלָּה מְשֻׁלָּשֶׁת**.

האָט ער געזאָגט תינח בזמן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קיים, בזמן שאין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קיים [מה תהא עליהם], **האָט הקדוש ברוך הוא געזאָגט וּנְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ, מיטן דיבור, אַז הקדוש ברוך הוא וועט אָנעמען** [דעם דיבור] **בְּמָקוֹם קַרְבָּנוֹת**.

עג

איבערדעם איז [הושענא] **לְמַעַנְךָ דוֹרְשָׁנוּ** [שהשי"ת יקבל תפלותינו במקום הקרבנות הנקראים דרישה].

^מ **בויקרא רבה** (א, ג): **וְאֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסִלּוֹחַ**, ר' יהודה בר סימון בשם ר' זעירא, אף הקדוש ברוך הוא וויתר לנו סליחה אחת "משלו", ואינו זו "עשירית האיפה".

ועיין בס"ג ויחי תש"כ [לשון קדשו אות כה-כו]: שמביא רבינו בשם היערות דבש (חלק א, דרוש טו) שמבאר שהקב"ה מוותר על חלק החיות שחסר בהמנחה שהוא חלק של הקב"ה חלק אלקי ממעל. ועיין שם שמוסיף רבינו על זה וז"ל: **אַז מ'איז זיך 'מִתְאַמֵּץ' מ'זאָל טון 'תשובה'** [עד כמה שאפשר]. מ'איז מְכַנֵּס בְּלִבּוֹ אַ שְׁטִיקל "התעוררות". מ'בעט דעם באַשעפער מחילה סליחה און כפרה. מ'איז זיך 'מִתְאַמֵּץ' מ'זאָל זאָגן דיבורים פֶּאָר'ן בורא כל עולמים. מ'זאָל עוסק בתורה זיין. און דער עיקר איז "עֲזִיבְתָּ הַחֶטָּא", מ'זאָל מער נישט פֿונגן זיין. מ'זאָל זיך אָפּהיטן די "אויגן", און דאָס "מִוִּיל", און דאָס "האַרץ". אַז מ'איז זיך 'מִתְאַמֵּץ', מ'טוט וויפיל ס'איז 'בכח' פֿונעם מענטש, וויפיל מ'קאָן "מִיַּחַד זיין הלב".

[דעמאלטס] דאָס 'איבריגע' וואָס מען "קען נישט", [ווייל] מ'איז נישט "דערביי" [נשינו במדרגה זו], די הערצער זענען נְתַגְשָׁם. אויף דעם איז מען [דאָך] אַן "עני ראבין", [ויכמו שאמר] **אֵין עֲנִי אֶלָּא בְּדַעַת**, [ונתקיים בנו הכתוב] **וְאֶבְדָּה חֶקְמָת חֶקְמִי וְבִינָת נְבִינִי תִסָּתֶתֶר** [ישעי' כט, יד]. מ'איז אַן "עֲנִי בְּדַעַת", [וממילא] הקדוש ברוך הוא [מוותר דאָס 'איבעריגע'], ער איז מקבל "מִנְחַת עֲנִי" [שיועיל גם התשובה שלנו כפי ערכינו, אף לתקן חטא זה].

^{מב} **בגמרא תענית** (כו: וכן הוא במגילה לא: ובכ"ז מד, יד): **אמר רבי יעקב בר אחא אמר רב אסי, אלמלא מַעְמָדוֹת לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר** [לך טו, ח] **וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים בְּמָה אֲדַע כִּי אִישׁוּנָה**, **אמר אברהם, רבנו של עולם שמה ישראל חוטאין לפניך, אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה, אמר ליה לאו. אמר לפניו רבנו של עולם הודיעני בְּמָה אִישׁוּנָה**, **אמר ליה** [שם, ט] **קָחָה לִי עֲגֻלָּה מְשֻׁלָּשֶׁת וְעַז מְשֻׁלָּשֶׁת וגו'** [פירשי': כלומר הקרבנות יכפרו עליהן]. **אמר לפניו, רבנו של עולם תינח בזמן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קיים, בזמן שאין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קיים מה תהא עליהם, אמר לו כבר תקנתי להם 'סדר' קַרְבָּנוֹת, בזמן שקוראין בהן לפני, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לְפָנַי, ואני מוחל להם על כל עונותיהם**.

עד

אופן שני

הקדושת יו"ט היה רגיל לפרש למענף דורשנו, והוא מלשון שאמרו שהראה הקב"ה למשה רבינו דור ודור "דורשיו", דהיינו מנהיגיו. ולזה אומרים הושענא למענף דורשנו, כי אתה ה' הוא הדורש ומנהיג שלנו

דער טאטע זכרוננו לברכה פלעגט צו טייטשן למענף דורשנו.

ווייל הקדוש ברוך הוא האָט געוויזן [פאַר משה רבינו], שטייט^מ, דור ודור ודורשיו דור ודור ושופטיו, אין יעדן דור די דורשים מיט די שופטים.

פלעגט 'ער' [הקדושת יו"ט] נאָך צו זאָגן נאָך בַּמִּיּו, וואָס טוט מען אין די לעצטע דורות, [שהם בבחינת] דִּרְשׁ אֵין לָהּ [ירמ' ל, יז], דִּרְשׁ וּמִבְּקֶשׁ [אין לָהּ] [פזמון זכור בריט]², נאָר אַז ס'וועט בלייבן הקדוש ברוך הוא אַליין, 'ער' איז [דער] דורשן שֶׁל הַדּוּר.

עה

ואפשר להסביר דבריו, על פי המבואר בגמרא דבעיקבא דמשיחא אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, דרק הקב"ה בעצמו הוא הדורש שלנו

מ'קען דאָס מסביר זיין, די דיבורים וואָס דער טאטע זכרוננו לברכה האָט געזאָגט.

ווייל די גמרא פירט דאָך אויס³, [כשמתארים חכז"ל] בַּעֲיָקְבָא דְּמִשִּׁיחָא וּוְיָאֲזִי ס'וועט אויסזען דער פֿני הַדּוּר, דעס איז דאָך [הכוונה אויף] די דורשים [ומנהיגים שבדור, שהם 'פני' העדה], און ער לאָזט אויס⁴ אֵין לָנוּ עַל מִי לְהִשְׁעָן אַלָּא עַל אַבִּינוּ שִׁבְשֻׁמִּים. ער רעכנט אויס וויאָזוי ס'וועט אויסזען די דורשיו, און ער לאָזט אויס מ'קען זיך נאָר פֿאַרלאָזן אויפן באַשעפער. [כי בעיקבא דמשיחא רק הקב"ה הוא הדורש האמיתי, ועליו יש לסמוך ולהשען].

עו

[ומוכת גם מדברי חז"ל כדברי אבא מארי ז"ל, כי] "הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא" איז אונזער דורש ! און מ'קען זיך נאָר בעטן צום "בורא כל עולמים". 'ער' איז אונזער "דורש".

עז

ובעוה"ר אנו מרוחקין ממנו יתברך על ידי המסכים המכדילים, אבל אנו מבקשים למענף דורשנו, שאתה הוא הדורש ומנהיג שלנו, ונוכה להתקרב אליך בפנים מאירות

מ'זעמיר טאָקע זייער ווייט, [דהגם] הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא [מצדו] איז קרוב לְכָל קְרָאִיו [תהלים קמה, יח], אָבער די עֲוֹנוֹת זענען הִבְדִּילוּ בֵּינֵינוּ לְבֵינוּ יתברך שמו⁵.

^מ בבמדבר רבה (כג, ה) : מלמד שהראה הקב"ה למשה כל מה שהיה ועתיד להיות וכו', וכן כל דור ודור ודורשיו, דור דור ושופטיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ופושעיו, דור דור וצדיקיו וכו'. - וכן הוא בתנחומא (אמור, ב), ועוד.

² הובא לעיל בהערה יט.

³ במשנה דסוטה (מט, ז) : רבי פנחס בן יאיר אומר, מִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בּוֹשֵׁב חֲבֵרִים וּבְנֵי חוֹרֵין, וְחָפֹז רֵאשִׁים, וְגִדְּלָדְלוֹ אֲנָשִׁי מַעֲשָׂה, וְגִבְרֵי בְּעָלֵי זְרוּעַ וּבְעָלֵי לָשׁוֹן, וְאֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ, וְאֵין שׂוֹאֵל. עַל מִי לָנוּ לְהִשְׁעָן, עַל אַבִּינוּ שִׁבְשֻׁמִּים וכו'. בַּעֲקֻבוֹת מִשִּׁיחָא חֲצָפָא יִסְגָּא וכו', וּמַלְכוּת תִּהְפֵּךְ לְמִינּוּת, וְאֵין תּוֹכְחָה וכו', וְחֻקְמַת סוֹפְרִים תִּסָּרֵחַ, וְיֵרָאִי חֲטָא וּמַאֲסוֹ, וְהָאֻמַּת תִּהְיֶה נִעְדָּרֶת, נְעָרִים פְּנֵי זָקֵנִים יִלְבִּינוּ וכו', אֵיכִי אִישׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ, פְּנֵי הַדּוּר כְּפִנֵי הַכֶּלֶב, הֵבֵן אֵינוּ מִתְבַּשֵּׂשׁ מֵאֲבִיו. וְעַל מִי יֵשׁ לָנוּ לְהִשְׁעָן, עַל אַבִּינוּ שִׁבְשֻׁמִּים.

[ורבינו בהירות לשונו נמנע מלסיים הלשון "כפני הכלב", ואמר רק "וויאָזוי ס'וועט אויסזען" דער פֿני הַדּוּר. וממש כיצא בזה הוא בלשון רבינו בס"ג משפטים תשי"ד (קונטרס פט, אות ג)].

²² שמסיים בסוף הענין.

[ולכן אנו מבקשין "למענך דורשנו"], אַז השם יתברך זאל אוועקנעמען די מַסְכִּים
הַמְבַדִּילִים [וְנִהְיָ קְרוֹבִים אֵלֵינוּ]! און מ'זאל מיר אַרויסגיין פון דעם טאָג הוֹשַׁעְנָא רַבָּה
מיט אַ לעכטיג פֿנים!

אוי וויי, אוי וויי, אוי וויי!

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ דּוֹרְשָׁנוּ הוֹשַׁעְנָא

עח

לְמַעַנְךָ אֲמַתְךָ

במדת "אמת" נכלל ההתאמתות והקיום של דיבורי הבטחתו ית"ש

לְמַעַנְךָ אֲמַתְךָ, דאָס איז דער דיבור [של הבטחתו יתברך], מ'דארף היטן [דעם דיבור],
און דער בורא כל עולמים העלפט [לקיים הבטחתו, שהרי] חותמו של הקדוש ברוך הוא
אֲמַת (שבת נה.).

עט

הרמב"ן פירש בלשון "צדקה" הנוכח בפסוק וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה, כי אברהם אבינו החזיק עצמו שמה שהבטיח לו
הקב"ה אינו בזכותו [אשר על זה יש לירא שמא יגרום החטא לבטל ההבטחה], רק הוא בתורת "צדקה", ולכן סמך
שלא יגרום החטא, וְהָאֱמִין בַּה' שיעשה עמו צדקה וחסד

ס'שטייט אין רמב"ן¹² [בפסוק] וְהָאֱמִין בַּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ "צדקה" (לך טו, ו), אברהם
אבינו האָט געגלייבט [וואָס] דער בורא כל עולמים האָט אים צוגעזאָגט [בשורת הבנים
וירושת הארץ בתורת צדקה, ולא בזכותו].

דעם וואָס ס'איז פאַר זכּוּתִים [שצריך להיות האדם ראוי לזה], האָט אברהם אבינו אויך
מורא געהאַט שמא יגרום החטא. אַלע צדיקים האָבן דאָך מורא¹³, [וכן] אפילו אברהם
אבינו האָט מורא געהאַט שמא יגרום החטא. איבערהויפּט [אויף] אַזאַ הבטחה וואָס
ס'איז לזרעו אַחֲרָיו.

נאָר וואָס דען, דער בורא כל עולמים האָט דאָך אים צוגעזאָגט. האָט ער
גערעכנט, דער בורא כל עולמים האָט אים נישט צוגעזאָגט פאַר קיין "זכּוּתִים", [נאָר]
דער בורא כל עולמים האָט צוגעזאָגט פאַר "צדקה", [און] ביי צדקה קען נישט
פאַרדאַרבן קיין חטא.

¹² כמבואר בספר ישע"י (נט, א-ב): הֵן לֹא קָצָרָה יְד ה' מִהוֹשִׁיעַ, וְלֹא כִבְדָּה אֲנֹנוּ מִשְׁמוּעַ. כִּי אִם צִוְּתִיכֶם הָיוּ
מִבְּדָלִים בִּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹקֵיכֶם, וְחֲטֹאתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְׁמוּעַ. [נוע"ע בלשון הרמב"ם דלעיל בהערה לג].

¹³ ברמב"ן לך (טו, ו): וְהָאֱמִין בַּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה. פירש רש"י, הקב"ה חשב לו צדקה וזכות, על האמונה
שהאמין בו. ואיני מבין מה הזכות הזאת, למה לא יאמין באלקי אומן, והוא הנביא בעצמו, ולא איש קל ויכזב.
ומי שהאמין לשחוט את בנו היחיד האהוב, ושאר הנסיונות, איך לא יאמין בבשורה טובה.

והנכון בעיני, כי יאמר שהאמין בַּה' וחשב כי בצדקו של הקב"ה יתן לו זרע על כל פנים [פירוש: בכל אופן],
לא בצדקת אברהם ובשכרו, אף על פי שאמר לו "שְׂכָרְךָ הָרַבָּה מֵאֵד". ומעתה לא יירא פן יגרום החטא. ואף על פי
שבנבואה הראשונה חשב שתהיה על תנאי כפי שכר מעשיו, עתה כיון שהבטיחו שלא יירא מן החטא ויתן לו
זרע, האמין כי נכון הדבר מעם האלקים, אמת לא ישוב ממנה, כי צדקת ה' היא ואין לה הפסק, כענין שכתוב
(ישעיה מה, כג) בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יֵצֵא מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב.

¹⁴ כמבואר בגמרא ברכות (ד.).

דעס זאגט ער, וְהֶאֱמִין בָּהּ, ער האָט געגלייבט ס'וועט אַוודאי אַ קיום האָבן, וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ "צָדָקָה", ווייל ער האָט גערעכנט אַז ס'איז בתורת "צָדָקָה". - [עד כאן דברי הרמב"ן].

פ

ויש להוסיף עוד מעלה כשהבטחה הוא בתורת "צדקה", כי בסתם חוב אין צריך לשלם עד שיגיע זמן הפרעון, אבל בצדקה קי"ל דאם שכיחי עניים צריך ליתן מיד, ואם לאו עובר בכל תאחר לאלתר עקסטערדעם, לויט דעם רמב"ן אַז די ישועה פון השם יתברך איז בתורת צָדָקָה, איז נאָך דאָ אַן אַנדערע בחינה אויך [כשהוא בתורת צָדָקָה].
ווייל דעם וואָס מ'איז 'שולדיג', האָט אַ זמן. אַזוי ווי [לדוגמא] שְׂכִירוֹת [איז] אינה משתלמת אלא לבסוף (ערכי יח.), האָט ער צייט ביז צום סוף.
און צָדָקָה איז דאָך [תיכף] כָּבֵל תֵּאֲחֶרֶץ^י [ואין לה זמן הַמִּתְּנָה]. איבערהויפט אַז ס'איז דאָך קִיָּמִי עֲנִיִּים, [הרי אמרו בגמרא] אַז ווייל ס'איז קִיָּמִי עֲנִיִּי, - אין אַ דוֹר עֲנִי, - [לכן] ביי צָדָקָה איז מען חייב לאלתר.

פא

והחובב לקיים צדקה שהבטיח, הוא רק מכח החיוב לקיים "הדיבור" שהוציא בשפתיו, אשר זה נכלל בכלל מדת "אמת" וכאמור
דעם וואָס מ'איז שולדיג פאַר שְׂכִירוֹת דעס איז אַ חוֹב [בעצם, ולא מחמת דיבורו. אַבְעָר] צָדָקָה איז נאָר דורכ'ן דיבור, ווייל לאַ יַחַל 'דְּבָרוֹ', כָּכָל 'הַיֵּצֵא מִפִּי' יַעֲשֶׂה (מטות ל, א). דאָס איז [וועגן] די מִדַּת אֱמֶת, אַז דער דיבור ברויך צו זיין אֱמֶת, הֵן שֶׁלך צָדָק ולא שֶׁלך צָדָק.^י
דעם וואָס ס'איז אַ התחייבות [לקיים] ווען איך זאָג אַרויס דער דיבור, קומט עס שוין פון מִדַּת אֱמֶת^{יב}.

^י בגמרא ראש השנה (ו): תנו רבנן, מוֹצֵא שְׁפָתָיִם תִּשְׁמֹר וְעֵשִׂית כְּאִשֶּׁר נִדְרָתָ לָהּ אֶלְקִיךָ נִדְבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ (תצא כג, כד) וכו' בְּפִיךָ זוֹ צְדָקָה וכו'. אמר רבא, וצדקה מיחייב עליה [בְּכָל תֵּאֲחֶרֶץ] לאלתר, מאי טעמא דהא קיימי עניים [נכלל מקום ואינו צריך להעלותה לירושלים]. פשיטא, מהו דתימא, כיון דבעניינא דקרבנות כתיבא, עד דעברי עליה שלשה רגלים כקרבנות, קא משמע לן, התם [לגבי קרָבָנוֹת] הוא דתלינהו רחמנא ברגלים, אבל הכא [לגבי צדקה] לא, דהא שכיחי עניים.

ויעיין בשלחן ערוך (יו"ד רנ, א): הצדקה הרי היא בכלל הנדרים, לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה, או הרי הסלע זו צדקה, חייב ליתנה לעניים מיד. ואם איחר, עובר בכל תאחר שהרי בידו ליתן מיד, ועניים מצויים הם. ואם אין שם עניים, מפריש ומניח עד שימצא עניים. הג"ה וכל זה בצדקה שיש בידו לחלקה בעצמו, אבל כשנודרין צדקה בבית הכנסת ליתנה ליד גבאי, או שאר צדקה שיש לו ליתן לגבאי, אינו עובר עליה אע"ג דעניים מצויים, אא"כ תבעו הגבאי, ואז עובר עליה מיד אי קיימי עניים והגבאי היה מחלק להם מיד. ואם אין ידוע לגבאי, צריך הוא להודיע לגבאי מה שנדר, כדי שיוכל לתבעו. ולא מקרי עניים מצויים, אלא עניים הצריכים לחלק להם, אבל אם אין דרך לחלק להם מיד, לא מקרי עניים מצויים. ואם אמר אתן סלע לצדקה לפלוני, אינו עובר עד שיבא אותו עני, אע"ג דשאר עניים מצויים. ודוקא במפריש צדקה סתם, אבל כל אדם יכול להפריש מעות לצדקה שיהיו מונחים אצלו ליתנם מעט על יד על יד, כמו שיראה לו.

^{יב} בפרשת קדושים (ט, לו): מֵאֲנִי צֶדֶק אֲכַנִּי צֶדֶק אִיפֹת צֶדֶק וְהֵינִי צֶדֶק יִהְיֶה לִּי. וזוהו דרשו בגמרא בבא מציעא (מט,): רבי יוסי ברבי יהודה אומר, מה תלמוד לומר הֵינִי צֶדֶק, והלא הֵינִי בכלל אִיפֹת הֵיחָא, אלא לומר לך שיהא הֵן שֶׁלך צֶדֶק ולא שֶׁלך צֶדֶק. [פירש"י: כלומר, כשאתה מדבר הן או לאו, קיים דברך וְהֵינִי צֶדֶק אותם].

^{יג} וז"ל רש"י פרשת וארא (ו, ה) בפסוק וְשָׂמִי הָאֵל נִדְרֹתַי לָהֶם. לא נכרתו להם במדת אמתית שלי שעליה נקרא שמי ה', נאמן לְאֱמֶת דְּבָרִי, שהרי הבטחתים ולא קיימתים.

[ועיין מה שהאריך רבינו צאצ'ל לְמַעַן אֱמֶתךָ בדברי רש"י אלו בדברים נלהבים, בדרשת הושענא רבא תשי"ח].

פב

ועל כן נכלל בבקשת לַמֶּעַן "אַמְתָּךְ", שיושעו בני ישראל בתורת "צדקה", מחמת התאמתות הדיבור שהבטיח הקב"ה לאברהם בתורת צדקה, אשר ברור השפל הזה שייד ענין "הצדקה" יותר מכלל הדורות, כי הוא דור "עני" בתורה וברעת ובמדות טובות

[ולכן במצב הכלל ישראל] אַז מ'ווערט געהאַלפֿן בתורת צָדָקָה, דאָס איז לַמֶּעַן 'אַמְתָּךְ'.

[ווייל] דער בורא כל עולמים האָט [דאָך] מִבְּטִיחַ געווען צו טון צָדָקָה וְחֶסֶד מיט זײַנע שׁל אַבְרָהָם.

פג

[אויף] ווען איז דען נאָך געווען אַ דור וואָס זאָל אזוי 'אַנגעווייזן' זיין אויף צָדָקָה וְחֶסֶד, ווי 'היינט אונז'! ווען מ'לעבט אין אזא שפלות. ארי וויי!
ווען ס'איז עֲנִיּוֹת [בכל הענינים], עֲנִיּוֹת הַדַּעַת, עֲנִיּוֹת הַתּוֹרָה, עֲנִיּוֹת הַמִּצְוֹת, עֲנִיּוֹת אין מִדּוֹת טוֹבוֹת. דור 'עֲנִי' בַּעֲזָנוֹ נִתְפַּסֵּט.

פד

איז דאָ נאָר 'די' טענה [במה לבוא אל המלך], דעס וואָס דער רמב"ן זאָגט [אויף] וַיִּשְׁבְּחָהּ לוֹ צָדָקָה. איז דאָס די מִדַּת אֱמֶת, מ'זאָל מקיים זיין דעם דיבור.

[ולכן אנו מבקשין]:

הוֹשַׁעְנָא לַמֶּעַן אַמְתָּךְ הוֹשַׁעְנָא

פה

לַמֶּעַן נִצְחָךְ

אופן ראשון - מדברי הישמח משה

בנועם אלימלך מפרש הגוי והנצח לחי עולמים, דהקב"ה שמח כשצדיקים מנצחין אותו בביכול בביטול הגזירות רעות, וכדאיאת בנמרא דקא חייד הקב"ה ואומר נצחוני בני

מ'זאָגט דאָ לַמֶּעַן נִצְחָךְ.

דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמח משה^ט האָט געטייטשט [למען נצחך].

[בהקדם וואָס] ס'שטייט אין נועם אלימלך^{סא}, [לפרש החרוז] [בפיט האדרת והאמונה] הגוי

^ט לשון הפייטן בסליחות ליום ראשון (סליחה ב).

^ט הובא בייטב פנים (להושענא רבה) וז"ל: למען רחמין הרבים. כלומר רחמין של הרבים, הן הם עמך ישראל המעוררים רחמין, המבקשים יהי רצון ש'יבשרו רחמין [את פסוק] וגו' (ברכות ז. וכו') בתפלת רבוש"ע לאחר אמירת העקידה, ובברכת זכרונות לר"ה). והכוונה בזה על דרך שאמר מורי זקני זלה"ה [הישמח משה] מליצה, השי"ת הוא יחיד ואנחנו הרבים, וקיימא לן (ברכות ט. ועוד) יחיד ורבים הלכה כרבים, על כן כאשר נגזר אומר כן יקום, שזה רצונו יתברך, שנאמר (שמואל ב' כג, ג) לי דבר צור ישראֵל וגו' צדיק מושל וגו' (עיין מועד קטן טז.). כמו שפירש הנועם אלימלך, הגוי והנצח וגו', כי בן אדם אם מנצחים לו הוא מתבייש, אבל הקב"ה אם מנצחין אותו שש ושמח, והוא לו לגוי ותפארת, וכדמצינו בש"ס (בבא מציעא נט:) שאמר הקב"ה נִצְחֹנִי בְּנִי, והיינו הגוי והנצח, שזהו גוי מה שנוצחין אותו, הוא דייקא לחי עולמים, עד כאן דבריו. ובה פירש מורי זקני זלה"ה הושענא למען נצחך, שלך לגוי שאנחנו מנצחים אותו.

^{סא} בנועם אלימלך (ריש פרשת דברים): כבר הקדמנו וכתבנו שהצדיק על ידי מעשיו הקדושים יכול לבטל כל הגזירות מישראל, ולהשפיע להם, כאשר תגזר אִמֵּר וְיָקֻם (איוב כב, כח), הקדוש ברוך הוא מקיים דבריו וכו'. והשי"ת ברוך הוא רוצה בזה, כדאיאת (כ"מ נט:) [שאמר הקב"ה] נִצְחֹנִי בְּנִי וכו'. וזהו הגוי והנצח לחי עולמים, רוצה לומר שיהיה לו לגוי כשמןצחין אותו [והו רק לחי עולמים, אבל לא בבשר ודם].

וְהִנָּצַח לְחֵי עוֹלָמִים, ווייל הקדוש ברוך הוא זאָגט **נִצָּחוֹנִי בְּנִי**, הקדוש ברוך הוא איז פון דעם **נִהְיָה אֶז ס'איז נִצָּחוֹנִי בְּנִי**, ווי די **גמרא זאָגט**³⁰.

מיט דעם זאָגט דער נועם אלימלך, **הֵנוּי וְהִנָּצַח**, אָן אַנדערער אַז מ'איז [אײַם] מִנָּצַח, איז נישט שיינ פאַר אײַם, אָבער [הקב"ה איז] **הֵנוּי** **וְהִנָּצַח** **לְחֵי עוֹלָמִים**, אַז אידן זענען מִנָּצַח, אַז אידן זענען מִנָּצַח זיי בעטן אויס אַלעס גוטס, אַז אידן פוֹעֲלִין ביים בורא כל עולמים, אַז מ'איז מְבִטֵּל גְזִירוֹת רָעוֹת, איז **הֵנוּי וְהִנָּצַח** **לְחֵי עוֹלָמִים**.

פו

ובזה פירש הישגח משה לְמַעַן נִצָּחָה, שאתה שמו ומתפאר במה שאנחנו מנצחים אותך כביכול

מיט דעם האָט דער זיידע זכרוננו **לְבִרְכָּה גַעֲטִיטשט לְמַעַן נִצָּחָה**, אַז אידן זאָגן [און] זיי זענען מִנָּצַח, אַז זיי זאָלן מִנָּצַח זיין [כביכול, כי] אפילו חס ושלום [אם נגזר] אַ גְזִירָה רָעָה, זאָלן אידן עס מִנָּצַח זיין [ולבטל הגזירה].

פז

מוֹרֵי וְרִבּוֹתֵי ! אוי ! מיט אידישע טרערן פאַרן בורא כל עולמים, קען מען אַסאַך אויסבעטן !

פח

אופן שני - לדרבינו

מבואר בפסוקי מלאכי, שיש נצחון רע ח"ו, כשאומרים על הרשעים שניצחו ח"ו, ומאשרים את הודים לומר בחנו את האלקים וימלכו, ושדודר האחרון מחמת גודל הנסיונות, יאמרו כן אף אותם שהיו לשעבר עובדי ה' והלכו בעונה ושפלות רוח מפני ה' נאָר בעונותינו הרבים, אָבער חלילה מ'געפינט אין פסוק, חס ושלום אָן אַנדערן נִצָּחוֹן.

אַז מ'איז מְאָשֶׁר יוֹדִים, [מ'זאָגט] בְּחֵנוּ אֶת אֱלֹקִים וַיִּמְלְטוּ, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט³⁰, אַז ס'וועט זיין אין גְלוֹת, אין לעצטן גְלוֹת, - אַזוי זאָגט די נְבוֹאָה, - 'פֶּאֶר' ביאת המשיח, אפילו גאָר די וואָס זיי האָבן געדינט דעם אייבירשטען, אַז זיי וועלן

ובישמח משה (פרשת נח, ד"ה באופן אחר נראה) כתב וז"ל: כמו ששמעתי בשם החסיד הקדוש האלקי המפורסם מו"ה אלימלך מלוצענצק זצוק"ל שאמר לפרש מה שסדרו בחזרו האדרת והאמונה, הֵנוּי וְהִנָּצַח לְחֵי הָעוֹלָמִים, כי מלך בשר ודם אס מנצחין אותו אין זה תפארתו, אבל הקב"ה ית"ש הוא תפארתו ותהלתו שמניח לבניו שניצחוהו כביכול, וקא חדי ואמר ניצחוני בני כמבואר בבבא מציעא פרק הזהב (שם) בתנורו של עכנאי. והיינו הֵנוּי וְהִנָּצַח, הוא רק לְחֵי הָעוֹלָמִים, ודפח"ח וש"י.

[ובשינוי הלשון "לחי עולמים" שבנוע"א, והלשון "לחי העולמים" (בתוספת אות ה') שבישמח משה, ראוי לציין כי יש ב' נוסחאות בהפיוט האדרת והאמונה, דיש אומרים "לחי עולמים", ויש שאומרים "לחי העולמים". ואגב, בסידורים שנרפס בלא ה' נרפס הח' בפתח, והנרפסין עם ה' נרפס הח' בצירי. ועיין עוד מה שכתב בתוספות יו"ט סוף מסכת חמדי ומה שכתב על זה בפתח עינים להחיד"א שם, וכן האריכו בבזה בכמה סידורי מדקדקים ועוד ספרים לכאן ולכאן, וזה נוגע גם לסוף ברכת ברוך שאמר וברכת ישתבח וסיום ברכת בורא נפשות רבות (ע"י מג"א ריש סימן רז), והדברים ארוכים ואכמ"ל].

³⁰ בגמרא בבא מציעא (נט:) במחלוקת רבי אליעזר וחכמים בענין תנור של עכנאי, אמרו שם שיצאתה בת קול מן השמים ואמרה שהלכה כרבי אליעזר, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר, לא בְּשָׂמִים היא וכו', שכבר נִתְּנָה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבית קול, שכבר כְּתֻבָּה בְּהַר סִינִי בתורה (משפטים כג, ב) אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטֵּת נוֹרוֹב החכמים הכריעו שלא כרבי אליעזר. - אשכחיה רבי נתן לאלהיו, אמר ליה, מאי עבדי קודשא בריך הוא בהדיא שעתא (כשהכריעו ההלכה כחכמים). אמר ליה, קא חִידָּךְ וְאָמַר נִצָּחוֹנִי בְּנִי, נִצָּחוֹנִי בְּנִי.

³⁰ בספר מלאכי (ג, יג-כד): חֲזָקוּ עָלֶיךָ דְּבָרֵיכֶם אָמַר ה' וְאִמְרָתְכֶם מֵה נִדְּבַרְנוּ עֲלֶיךָ. אִמְרָתְכֶם שְׂוֹא עֲבַד אֱלֹקִים וּמֵה בָּצַע כִּי שְׁמַרְנוּ מִשְׁמֶרְתּוֹ, וְכִי הִלְכְנוּ קִדְרֵינִי מִפְּנֵי ה' יְיָ-בָאוֹת. וְעַתָּה אֲנִיחֶנּוּ מֵאֲשֵׁרִים יוֹדִים גַּם נִכְנּוּ עֲשֵׂי רִשְׁעָה גַם בְּחֵנוּ אֱלֹקִים וַיִּמְלְטוּ. אַז נִדְּבָרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּקְרָב סֶפֶר זִכְרוֹנָם לִפְנֵי לִירְאֵי ה' וַיִּלְחֲשֵׁב שְׁמוֹ וכו'. הִנֵּה אֲנִכִּי שֹׁלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא.

[שפעתער] זאָגן לְשׁוֹא הִלְכְּנוּ קְדוֹרְנִית^ט [מִפְּנֵי ה'], חֲלִילָה שׁוֹא עֲבַד אֱלֹקִים, אַז 'אִידן' וועלן זאָגן שׁוֹא עֲבַד אֱלֹקִים [וּמָה בָּצַע כִּי שְׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ] וְכִי הִלְכְּנוּ קְדוֹרְנִית מִפְּנֵי ה'. און ס'איז גאָר אַזעלעכע אידן וואָס זענען [בעבר] געגאַנגען קְדוֹרְנִית מִפְּנֵי ה', שטייט דאָךְ אין פסוק, האָבן זיי דאָךְ געמוזט זיין עוֹבְדֵי ה', אפילו 'די' זאָגן [שפעתער ח"ו] שׁוֹא עֲבַד אֱלֹקִים.

[זאָגט דער פסוק] פֶּאֶרְוּוֹאָס, [ווייל] וְעַתָּה [אַנְחֵנוּ] מֵאֲשָׁרִים יָדִים, ווייל מ'איז מֵאֲשָׁר יָדִים, אַז מ'זאָגט בְּחֵנוּ אֶת אֱלֹקִים וַיִּמְלֹטוּ, אַז מ'זאָגט אַז די יָדִים 'פִּירן אויס' [את שלהם, והם מנצחים בדרכם].

פט

אוי [אז] חֲלִילָה די יָדִים - אוי וויי - די מְנַאָצִים אַת ה', אַז 'זיי' פִּירן אויס, בְּחֵנוּ אֱלֹקִים וַיִּמְלֹטוּ.

אוי וויי, 'אַזוינס' האָט דער פסוק געזאָגט, [אז] אין אַזעלעכע נְסִיוֹנוֹת וועט מען קומען, מ'וועט מֵאֲשָׁר יָדִים זיין^ט.

צ

אוי וויי, זעט אויס גאָר, ס'וועט חֲלִילָה זיין [בחינת נצחון ח"ו] פון דער טומאה. אוי ! דעם וואָס פֶּאֶר ערליכע אידן האָט דאָס שוֹפֵף דָם געווען, ערליכע צדיקים האָבן זיך אויסגעגאָסן די הערצער, ס'האָט זיי וויי געטון אַ נִיאוּץ ה', וואָס ס'האָט אָנגערירט אין דער אָמוּנָה. אַ דֶּרֶךְ פון פּוֹפְרִים, דאָס האָט וויי געטון צו די ערליכע אידן, צִדִּיקֵי אֶמֶת.

וויפיל האָבן זיך מַצַּעַר געווען אויף דעם די עוֹבְדֵי ה' ! אוי ! וואָס פֶּאֶר אַ ביטערן צַעַר זיי האָבן געליטן פון דעם. אוי ! ווען זיי^ט העטן געווען אויף דעם עולם, זיי העטן דאָס צוגעקוקט, דעם ביטערן נִצְחוֹן [של הרשעים], העטן זיי חֲלִילָה נישט אויסגעהאַלטן ! אוי וויי !

צא

אַבער אַזוי זאָגט דער פסוק [שיבואו למצב של] מֵאֲשָׁרִים יָדִים ! אוי ! מ'האָט זיך גאָרנישט געקענט אויסמאָלן [בדורות הקודמים] אַז דעם איז פֶּאֶרְהאַנדן.

אוי ! די אַלֵּע יאָרן [בדורות הקודמים], ווייס איך גאָרנישט וויאָזוי מ'האָט געקענט פֶּשֶׁט אין דעם פֶּסוּק, אַז אידן וואָס זענען געגאַנגען קְדוֹרְנִית מִפְּנֵי ה' זאָלן זיין מֵאֲשָׁר יָדִים.

צב

ולוֹה אַנוּ מִבְּקִשֵּׁן הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן נִצְחֵךְ, שִׁבּוּאוּ מִשִּׁיחַ צִדְקוֹ וְהִיָּה הַנִּצְחוֹן מִצַּד הַקְּרוּשָׁה, שִׁתְּלָה הָאֵמֶת שֶׁהִקְבִּ"ה הוּא הַמִּנְצָח, וְהַצִּדִּיקִים שֶׁהוֹחִירוּ לְהִתְרַחֵק מִן הָרָשָׁעִים, הֵם הַמִּנְצָחִים בְּרַבְרִיָּהם

אוי וויי אוי וויי ! אוי וואָס פֶּאֶר אַ צַעַר איז דאָס פֶּאֶר די שְׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה ! שְׂכִינָתָא בְּגִלְדָּתָא !

^ט קְדוֹרְנִית, פִּירשׁ: בשפל רוח. - והרד"ק מפרש: שְׁחוֹת ובהכנעה לפני ה'.

^ט וְעִינֵינוּ מִה שֶׁהָאִידִין רַבִּינוּ בְּבִיאוֹר פְּסוּקִים אֵלּוּ עַל מִצַּב דּוֹרִינוּ, בְּס"ג נְשֵׁא תִשְׁכְּזוּ, וּבְעַל הַגְּאוּלָּה וְעַתָּה (סִמָּן א), וּבְדַבְרֵי יוֹאֵל וִישַׁב (עמוד רסט). וְע"ע מִה שֶׁכָּתַב רַבִּינוּ בּוֹה בְּדַבְרֵי יוֹאֵל מִכְתָּבִים (ח"א מכתב עד, ד"ה ויותר).

^ט הַצִּדִּיקֵי אֶמֶת שֶׁבְּדוֹר שְׁלִפְנֵינוּ.

לאָמיר נישט שווייגן! אוי וויי!

לאָמיר זיך אויסבעטן אַ ישועה, אַז דער מַלְךְ הַמְּשִׁיחַ זאָל נְתַגֵּלָה ווערן בְּמַהֲרָה
דִּינֵן, [און] ער זאָל מַעֲבִיר זיין מַמְשֶׁלֶת זְדוּן מִן הָאָרֶץ!
אַז מ'זאָל מיר זען די קְדוּשָׁה בַּמָּקוֹם הַקּוֹדֵשׁ! אוי וויי!

צג

יֵאָחִי וְרַעִי! הָאֲרֻצְעֵיגֵע ברידער!

לאָמיר נישט אַרויס אָן אַ ישועה!

לאָמיר נישט שווייגן, אוי וויי!

לאָמיר אַיינרייסן פאַרן בורא כל עולמים!

לאָמיר זיך בעטן ביים באַשעפּער, ווי לאַנג נאָך! ווי לאַנג נאָך!

אוי ווי לאַנג נאָך - אוי וויי - וועט מען אונז אַריינלייגן אין אַזעלעכע ביטערע
נְסִיוֹנוֹת!

אונז קען מיר שוין נישט אויסהאַלטן!

ס'איז נישט צום אויסצהאַלטן, אוי וויי!

נאָר מיט רַחֲמֵי שְׁמַיִם!"

צד

הוֹשַׁעְנָא [לְמַעַן נִצְחָךְ] - אוי וויי אוי וויי - מ'זאָל מיר זען [און] "הַקּוֹדֵשׁ בְּרוּךְ הוּא"
הָאֵט מְנַצֵּחַ געווען! און "צִדִּיקִים" הָאָבן מְנַצֵּחַ געווען!
די אַלע צִדִּיקִים וואָס מ'הָאָב מיר געהאַט, וואָס זיי הָאָבן זיך געאַפּפּערט^ט פאַרן
כְּבוֹד שְׁמַיִם, און פאַר אידן, פאַר אידנ'ס וועגן, פאַר אַ תְּקֵנָה פאַר אידן, זאָל מיר שוין
זען [און] דאָס איז דער נִצְחוֹן! אוי וויי.

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן נִצְחָךְ הוֹשַׁעְנָא

^{טו} בהיכורים דלהלן התחנן רבינו בצעקה רבה ובכיות נוראות, הקורעת לב השומע אשר אם אכן הוא נמוח.

^{טז} נאָר מיט רחמי שמים קען מען עס אויסהאַלטן.

^{טז} פירוש: מַקְרִיב געווען את נפשו.

"ו"ל רבינו בזה בדרשת הושענא רבה תשכ"ז: ס'שטייט אין פסוק ויִאָזוּי ס'וועט אויסזען פאַר די גאולה, אין די לעצטע דורות, ווי ווייט דער שפלות וועט זיין, אז מ'וועט זאָגן שָׁאן וגו' [וכן] הִלְכְּנוּ קִדְרִינִית, אז די עֲבוּדָה פאַרן אייבירשטן, ס'איז געווען שוואַרץ אַלְקִים וְכִי הִלְכְּנוּ קִדְרִינִית מִפְּנֵי ה', זיי זענען געגאַנגען קִדְרִינִית, זיי הָאָבן זיך געפלאַגט פאַר עֲבוּדָה, וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאֻשְׁרִים זִדִּים, זעמיר אויך מאַשר זִדִּים, בָּחֲנוּ אֶת אֱלֹקִים און זיי הָאָבן אויספֿרובירט דעם באַשעפּער, וְיִמְלָטוּ און זיי הָאָבן אויסגעפֿירט, זיי הָאָבן געוויזן דעם נסיוֹן, אז זיי הָאָבן אויסגעפֿירט אַקעגן בורא כל עולמים, אזוי שטייט אין פסוק וועט עס אויסזען, אפילו אידן וואָס זיי הָאָבן געדינט דעם אייבירשטען וועלן אויך אזוי זאָגן.

בעוה"ר היינט זעט מען עס, אין די גרויסע הֶסְתֵּרָה. ווער האָט זיך דאָס געקאַנט אויסמאַלן פון דערפֿריער. מ'רעדט זיך איין אז מיט מינות און אפיקורסות לאַ עלינו פֿירט מען אויס, כּאָטש השי"ת איז דאָס מרחק, השי"ת זאָגט מ'טאָר נישט, און מ'פֿירט דאָך אויס. דער פסוק האָט אונז [דאָס פון] פאַראויס מודיע געווען, [כדין] מ'זאָל זיך נישט אזוי דערשרעקן. האָט מען מודיע געווען, אַז נִבְדְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, ס'וועט זיך טרעפֿן אַ פאַר אידן איינער מיטן אַנדערן, מ'וועט זיך באַרעכענען אז ס'איז 'דאָך' נישט אזוי. וועמען זאָל זיך דאָס אויסמאַלן [בדורות הקודמים שיגע למצב כזה] וכו'.

איבערדעם זאָגט מען לְמַעַן נִצְחָךְ, מ'זאָל שוין זען 'ווער' האָט דעם נצחון, אז דער אייבירשטער וועט אונז העלפֿן וועל מיר זען [ווי] דער בורא כל עולמים האָט אויסגעפֿירט, נישט די מינים און די אפיקורסים הָאָבן אויסגעפֿירט. איי וואָס מ'זעט אזוינס, דאָס איז כבוד סודות, אין די גרויסע ביטערע הסתרה זע מיר וואָס מ'זעט,

צה

למען סודך

כל ענין הגלות הוא סוד כמזל, אשר ליבא לפומא לא גליא

היצט זאגט מען למען סודך.

באמת דער גאנצער גלות איז דאך א גרויסער סוד, די גאולה איז ליבא לפומא לא גליא (תיקוני זוהר דף ג: ועי' סנהדרין צט.), מ'קען דאס נישט מגלה זיין פאר קיינעם. קיין שום זאך איז נישט אזוי בסוד, (ווי) דאס גאנצע גלות.

צו

ובפסוק מי כמוכה 'באלים', דרשו מי כמוכה 'באלמים', שהקב"ה שומע חרפתו ושותק. אבל לבני ישראל קשה מאוד לסבול החירופין וגידופין ששומעין בגלות

(ובפסוק) מי כמוכה 'באלים', דרש'נט די גמרא^{צא} מי כמוכה 'באלמים' [שאתה שומע ניאורן וגידוף הרשעים ואתה שותק].

הקדוש ברוך הוא קען 'שווייגן' אויף אלדינגס! אוי ווי!
אונז האב מיר אבער נישט אזויפיל כח, אז מ'זאל מיר אזויפיל 'שווייגן'! אוי ווי!

אוי! מי כמוכה באלמים!

צז

ובזמן הזה אין מבנים תועלת וצורך הנסיונות שבגלות, אבל לעתיד יתגלה הסוד, ויבינו למפרע כל המובות הממונים בזה

דער אמת פארשטייט מען נישט [דעם סוד הגלות], נאר לעתיד וועט נתגלה ווערן [דער סוד], וועט מען וויסן א טעם אויף אלעמען.

[ולכן אנו מבקשים הושענא למען סודך]^{צב}, ווען וועט שוין 'דער סוד' נתגלה ווערן! אוי ווי!

נאר בסודן של דברים פארוואס דאס האט אזוי געברויכט צו זיין, איבערדעם זאגט מען עשה למען "נצחך", איי בעוה"מ מ'זעט גארנישט דעם נצחון, דאס איז למען "סודך", דאס איז בסודן של דברים, דאס איז באהאלטן. אז דער בוכ"ע זאל אונז העלפן מ'זאל מיר דערלעבן די ישועה, שטייט (במדבר רבה יט, ו) דברים [המכוסים מכם] וועט זיין צופים לעתיד לבוא, וועל מיר זען דעם נצחון פון בורא כל עולמים, ס'זאל זיך שוין ארויסשטעלן אז דער בוכ"ע העלפט אידן.

^{צא} בגמרא גיטין (נו:): טיטוס הרשע חירף וגידף כלפי מעלה וכו'. אבא חנן אומר, מי כמוך חסין קה (תהלים פט, ט), מי כמוך חסין וקשה, שאתה שומע ניאורו וגידופו של אותו רשע ושותק. דבי רבי ישמעאל תנא, מי כמוכה באלים ה' (בשלה ט, יא) מי כמוכה באלים, באלמים.

^{צב} וז"ל רבינו בזה בדרשת הושענא רבה תשי"ד (לשון קדשו קונטרס לו): קען זיין וואס מ'זאגט דא למען סודך. דער אמת בעונונו הרבים אין דעם שפלות הדור, אין דעם שפלות התורה, אין דעם שפלות כבוד שמים, קיינער פארשטייט דאך נישט דרכי השם, מי בא בסודו פון דעם גאנצן אריכות הגלות, פון די אלע פעולות, און די גרויסע נסיונות, קיינער פארשטייט דאך נישט וואס מ'טוט דא אויף, [שהרי כפי ראות עינינו לכאורה] מ'ווערט 'וואס אמאל' נידריגער, מ'ווערט 'וואס אמאל' מער דערווייטערט פונעם קיום התורה הקדושה, 'וואס אמאל' מער דערווייטערט פון בורא כל עולמים.

אזוי דומה די פריעריגע דורות, מ'שמועסט נישט בזמן שבית המקדש קיים, [נאר] אפילו אין די אלע דורות [שלפנינו] וואס ס'איז געווען פול מיט תורה און קדושה אין אלע ווינקעלעך. [אבער] היינט, מ'איז אזוי נתגשם, מ'דארף גרויס סייענא דשמיא מ'זאל זיך נישט חלילה אינגאנצן אפרייסן. די קשיא איז דאך ביי יעדן זייער גרויס [וואס טוט מען דא אויף].

נאר מ'האט אמונה שלימה אז דאס אלעס [ברויך אזוי צו זיין], ומי בא בסוד ה', [ורק] לעתיד יתגלה הסוד, כדאיתא במדרש [במדבר רבה יט, ו] דברים שהם מכוסים [מכם בעולם הזה] יהיו צופים לעתיד לבא, לעתיד וועט מען אלדינגס [פארשטיין]. ס'שטייט אין ישמעאל שבויתכם וועט זיין לעיניכם אומר ה',

ס'וועט דערלייכטערט ווערן אידישע אויגן און אידישע הערצער, ווען דער סוד וועט ארויסקומען.

צח

וכמו שכתב הישמות משה בביאור הפסוק בשובי את שבתיכם, אז ראו הכל כי "לעיניכם" אמר ה'

[ורו] דער זיידע זכרוננו לברכה אין ישמח משה האט געטייטשט^ג [דעם פסוק] [צפני] ג, כ) בשובי את שבתיכם, ווען מ'וועט געהאלפן ווערן, וועט זיין "לעיניכם" אמר ה', וועט מען זען [אז] ס'איז געשטאנען פאר די אויגן איבעראל [אין די פסוקים, דער זמן הגאולה].

נאָר 'פון אונזערע אויגן' איז עס [לעת עתה] פארשטעלט.

צט

ביאור הלשון: "וישמענו" ברחמי שנית "לעיני" כל חי לאמר

דלכאורה אם התחיל בלשון "שמיעה" למה סיים בלשון "לעיני", ולא בלשון "לאוני"

דאָס דאָכט זיך מיר דער פֿשט [במה שאומרים בקדושת כתר] ויגאלנו שנית "וישמענו" ברחמי שנית "לעיני" כל חי.

[דלכאורה קשה שהתחיל] "וישמענו", [און] 'הערן' הערט מען דאך מיט די 'אויערן', נישט מיט די 'אויגן', העט געדארפט שטיין וישמענו ברחמי "לאזני" כל חי.

ק

אבל הכוונה כי עד עתה רק שמיעה שמענו בענין הגאולה ועדיין לא ראינו בעינינו, אבל לעתיד ראו בעינים את כל מה ששמענו עד עתה, ולכן התחיל בשמיעה ומסיים שיהיה "לעיני" כל חי

אוי וויי.

נאָר [הכוונה הוא, ווייל לעתיד לבא] דעמאלטס וועט מען "זען" וואָס מען "הערט".

היינט הערט מען נחמות מיט ישועות [הכתובים ביעודי הנביאים על הגאולה העתידה, און] בעונותינו הרבים מ'זעה מיר אבער גארנישט, אַלדינגס איז בַסוד, אַ סוד נעלם.

וועט מען אלעס זען פאר די אויגן. [אבער] היינט האָט מען נישט קיין אנדערן תירוצ נאָר ס'איז אַ סוד, אַז ס'איז אלעס על פי סוד.

נאָר אבער ווילאנג האָלט מען דאָס אויס? די מוחות זענען שוואַך, די לבבות [זענען] קצרות, מ'ווערט מייד פון הערן כסדר [אויף] אלעס "על פי סוד", מ'הערט נישט און מ'זעט נישט גארנישט מיט די אויגן, אוי וויי. אוי מ'זאָל שוין 'זען' התגלות כבוד שמו יתברך שמו! דעם כבוד התורה, און כבוד העבודה, און כבוד השם יתברך! אוי מ'זעט נישט און מ'הערט נישט. ווען וועט שוין נתגלה ווערן דער סוד, אַז מ'וועט פארשטיין וואָס דאָס איז. ס'איז אַדאָי אַלעס ברויך אזוי צו זיין, אַבער פאַר אונז איז עס אַ גרויסער סוד, מ'דערהאַלט זיך אין דער אמונה, מ'גלייבט מי באַ בַסוד ה', אַבער דער הַמון עַם ווערט נתרחק, מ'פאַסט נישט יעדער אויף די אמונה שלימה, ווי ווייט דאָס איז בַסוד סודות.

[ועל זה מבקשים למען סודך] ס'זאָל שוין נתגלה ווערן דער סוד, מ'זאָל שוין "זען", ויבין כל יצור נפי אָהה יצרתו, ויאמר כל אֲשֶׁר נִשְׁמָה בָּאָפּוֹ ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מִלֵּךְ וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה. ווען וועט שוין נתגלה ווערן דער סוד, מ'זאָל נישט זיין אזוי כחרפה ובבושה [ווען] מ'דאַרף יעדן ענטפערן "ס'איז אַ סוד". דער מענטשליכער שַׁקֵּל באַגרייפט [עס] נישט, [אָבער] דער בוראָ כל עולמים וועט דאָך מקרב זיין אידן. ווען וועט שוין נתגלה ווערן דער סוד. [והכתוב אומן] סוד ה' "לִיִּיאִיו" [תהלים כה, יד], ווען וועט מען שוין קומען צו אָמֵת־דִּיעָגֵר יִרְאָה, און התגלות סודו יתברך שמו.

^ג בישמח משה פרשת שמות [בפסוק ויאמר פרעה מי ה'): אף שכעת קץ הימין מכל עין נסתר, אולם אחר שנהיה נגאלים, יתגלה לנו מפורש באי היטב איך הקץ נאמר להדיא בתורה ובנביאים ובכתובים וכו'. ובזה פירשתי הפסוק [צפניה ג, כ) בשובי את שבתיכם לעיניכם אמר ה'. כי באמת נכתב כמעט בכל מקום בתנ"ך מתי יהיה קץ הגאולה, אך חייבה חכמתו ית"ש שיתעלם מאתנו ולא יתראה לעינינו ביאור אמירת הקץ, ולעתידי לבא יתמחו הכל אחר שיתגלה הקץ, יתגלה לעינינו שכבר אמר ה' ית"ש 'בביאור' מתי יהיה הקץ. והיינו בשובי את שבתיכם, אז לעיניכם אמר ה', רצ"ל אז יהיה לעיניכם כי ה' אמר, והבין.

[ולזה מבקשים] וַיִּשְׁמְעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שְׁנִית, ס'זָאָל זִיין "לְעֵינֵי" כָּל חַי לְאָמֵר, מ'וועט זען מיט די אויגן [דעם וואָס מ'הָאָט "געהערט" ביז יעצט].

קא

ועל זה מבקשים הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן סוֹדָךְ, שיבוא העת שכבר יתגלה הסוד הכמוס שבכל ענין הגלות והצרות (הושענא לְמַעַן סוֹדָךְ) ס'זָאָל שוין אַרויסקומען דער סוד !
אוי וויי, ווי לעכטיג וועט אונז זיין ! ווער ס'וועט די זְכִיָּה האָבן צו זען דעם סוד !
מ'זָאָל מיר נאָר חלילה נישט נְדָחָה ווערן ! אוי וויי !
ווער ווייסט 'ווער' ס'וועט ראוי זיין !
ווער ווייסט דען נאָך וואָס פֿאַר אַן 'איבערגאַנג' ס'וואָרט נאָך, אוי וויי !
אוי בעונונו הרבים, אַסאַך זאַכן איז (שוין) געווען וואָס מ'הָאָט זיך נישט געקענט אַרויסמאָלן [פון פריער].

אוי השם ירחם, מ'זָאָל חלילה נישט נְדָחָה ווערן דורך די עונונו.
וואויל וועט זיין דעם איד וואָס ער וועט די זְכִיָּה האָבן עס צו דערלעבן און זען !
אוי ! השם יתברך זאָל זיך אויף אונז דערבאַרימען, [אז] מ'זָאָל מיר אויך זיין פון ד' וואָס זיי וועלן עס דערלעבן און זען !
מ'זָאָל מיר 'זען' די יְשׁוּעָה !
אוי ! מ'זָאָל נאָך 'זען' בְּהַתְּגַלּוֹת כְּבוֹד שְׁמִים עָלֵינוּ !

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן סוֹדָךְ הוֹשַׁעְנָא

קב

[הקפה ב']

וְהָרַחֵם יְיָ

היצר הרע נקרא "הר", ודרכו להסתיר עצמו שלא יראו את האמת מהו עבירה ודרכ היצר, ולזה מבקשין וְהָרַחֵם יְיָ, שנוכה לראות ולהכיר מה הם הדברים שהם מכחות היצר הרע

ער ...

נאָר מ'געפֿינט^ע [אז] דער יֵצֶר הָרַע ווערט אויך אָנגערופן הר.
מ'בעט דאָ אויפן בית המקדש, [וואס] בְּחֻרְבָּנָה ווערט עס אָנגערופן הר^ע.

^ע על הריקארדינג חסר כאן קצת, ובזה נחסר חלק מהבנת המשך הענין. ועיין עוד בדרשת הושענא רבה תשט"ו, תשכ"א, שמפרש שם רבינו קרוב לזה, ובאורך יותר.

^ע כמבואר בגמרא סוכה (נב): דרש רבי יהודה, לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה, הללו בוכין והללו בוכין, צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, ורשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה וכו'.

^ע כמבואר בבראשית רבה (נו, י) על הפסוק וַיִּקְרָא אֲבֹרָה שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאֶה אֲשֶׁר יַאֲמַר הַיּוֹם בְּהָר ה' יִרְאֶה (וירא כב, יד) וז"ל: דבר אחר, מלמד שהראה לו הקב"ה לאברהם אבינו את הבית המקדש תָּרַב וּבְנִי, תָּרַב וּבְנִי, שנאמר וַיִּקְרָא אֲבֹרָה שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאֶה, הרי כְּנִי, הִיךְ מֵה דָּאֵת אִמֵּר (ראה טז, טז) שֶׁלֶש פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה. אֲשֶׁר יַאֲמַר הַיּוֹם בְּהָר ה' יִרְאֶה, הרי תָּרַב, שנאמר (איכה ה, יח) עַל הָר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמַם. ה' יִרְאֶה, כְּנִי וּמְשׁוּכְלָל לעתיד לבא, שנאמר (תהלים קב, יז) כִּי בָּנָה ה' צִיּוֹן נִרְאֶה בְּכָבוֹד.

און דער בעל דְּבַר וואָס פֿאַרשטעלט [די אויגן, נקרא גס כן הר, ולזה מבקשין וְהַר יִרְאֶה] מ'זאָל זען וואו מ'האַט אַ הר קשה. [כי בעוה"ר] מ'גייט פֿאַראַיבער [די מכשולות שמביא היצר הרע] און מ'ווייסט גאָרנישט [שזה בא מכחו, כדי שידעו להשמר מזה]^{טו}.

קג

השם יתברך זאָל העלפֿן מ'זאָל זיך קאַנען די זְכִיָּה האָבן מִתְגַּבֵּר צו זיין [נגד ההר הקשה, ויתראה ההר שידעו ויכירו בדברים הבאים מהיצר הרע, שלא יתפתו אחריו].

ה'שענא וְהַר יִרְאֶה ה'שענא

קד

[הקפה ד']

יבול להשפיע

"יבול" נקרא מה שמובילין לשדה בשעת הזריעה, אשר מזה נצמח א"כ השפעה של הרבה יותר תבואה ופירות ס'שטייט^{טז} יבולה, [פירש רש"י^{טז} אף מה שאתה מוביל לה^{טז} בעת הזרע. יבול הייסט דעס וואָס מ'זייעט.

אזוי זאָגט דאָך די גמרא^{טז}, וְנִתְּנָה הָאָרֶץ אֶת יְבוּלָהּ, מה שאתה מוביל לה.

קה

וכן הוא בהאורות של קדושה הנשפע ע"י עבודת ה' שוה נמשל לזריעה וצמיחת הפירות והתבואה, כמו שנאמר אור 'רע' לצדיק, ומה שעושין באתערותא דלתתא נקרא "יבול", ועי' זוכין להשפעה מרובה של אור ה'

[וועל דרך זה יכונה אצל עבודת ה']. אור 'רע' לצדיק

די אורות וואָס השם יתברך [שיקט, איז] אור 'רע' לצדיק (תהלים צו, יא), נאָר אַז מ'זייעט העלפט דער אייבירשטער קומט אַראָפּ שפּע.

מיט צדקות און מעשים טובים, אַז מ'טוט עפעס.

אַז מ'טוט עפעס, אַז מ'עפנט אויף, פתחו לי פתח כחודו של מחט, [דעמאָלט איז] וְאֲנִי אֶפְתָּח לָכֶם פֶּתַח כְּפֶתַח שֶׁל אוֹלָם^{טז}. דעס איז [נקרא] יבול.

ממילא אַז מ'זייעט עפעס, האָט מען ה'שפּעה.

^{טו} רבינו קיצר בכאן, ועיין כמה דרכים קרוב לזה וביתר ביאור, בדרשת הושענא רבא תשי"ד, תשט"ו, תשי"ט, תשכ"א, תשכ"ז.

^{טז} בפרשת בחקותי (כו, ד): וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ. - ועוד שם (כו, כ): וְלֹא תִתֵּן אֶרְצְכֶם אֶת יְבוּלָהּ. - ובפרשת עקב (יא, יז): וְהֶאֱדַמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ.

^{טז} ברש"י בחקותי: וְלֹא תִתֵּן אֶרְצְכֶם אֶת יְבוּלָהּ. אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע.

וכן ברש"י עקב: אֶת יְבוּלָהּ. אף מה שאתה מוביל לה, כענין שנאמר (חגי א, ו) וְיִרְשְׁתֶּם הָרְבִּעַ הַזֶּה וְהִבֵּא מִצֵּט.

^{טז} פירוש: מה שמוליכין אל השדה כדי לזרוע בה.

^{טז} בתורת כהנים בחקותי ובילקוט שמעוני שם (רמז תרעד): וְלֹא תִתֵּן אֶרְצְכֶם אֶת יְבוּלָהּ. אף לא מה שאתה מוביל לה. - וכן בספרי עקב: וְהֶאֱדַמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ. אף לא מה שאתה מוביל לה.

^{טז} כן מובא הלשון בכמה ספרים קדמונים בשם חז"ל. - ועיקר הענין מקורו במדרש רבה שיר השירים (פ"ה, פסוק ב. וכן הוא בפסיקתא פרשה טו, ובפסיקתא דרב כהנא ה, ו) וז"ל: קול דודי דופק [פתחי לי אחתי רעיתי] (שיר השירים שם) וכו'. רבי יסא אמר, אמר הקב"ה לישראל, כְּנִי פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודו של מחט, ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרונות נכנסות בו: - והלשון פתחו של אולם, הוא ע"פ לשון הגמרא (עירובין נג): אמר רבי יוחנן, לכן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל, ואנו כמלא נקב מחט סידקית.

קו

ובעוה"ר בנודל השפלות אין לנו אפילו המעט הנצרך לבחינת הוריעה של אַתְּעִרוּתָא דְלִתְמָא, ולוה אנו מבקשין הושענא יְבֹול לְהַשְׁפִּיעַ, דגם כח זה אנו צריכין שיושפע לנו מן השמים

נאָר אז מ'איז אָבער אַזוי שְׁפֹל, מ'קען [אפילו] נישט זייען.

בעט מען זיך ביים אייבירשטען [הושענא יְבֹול לְהַשְׁפִּיעַ], ער זאל מְשַׁפִּיעַ זיין 'דעס אליין', [זא] מ'זאל מיר אָנהייבן צו זייען. מ'זאל מיר עפעס אָנהייבן צו טון פארן באַשעפערס וועגן.

אוי, אוי וויי! מ'זאל נאך אַמאַל עפעס 'צו עפעס' צוקומען, [זא] מ'זאל די זכיה האָבן צו טון דעם רַצוֹן הַבּוֹרָא ברוך הוא²⁰.

הושענא יבול להשפיע הושענא

קז

[הקפה ו']

זית מנשל

ישראל נקראו זית, ואנו מבקשין שלא יִנְשְׁלוּ וְיִפְּלוּ ח"ו מחלקי הקדושה של ישראל. ומה שִׁנְפֵּל בעוה"ר, יוחרז הכל אל שורש הקדושה

.. ס'שטייט (ירמיה יא, טז) [זית רענן] יִפֶּה פְּרִי תֵאֵר קָרָא ה' שְׁמֶךָ, 'אידן' ווערן אָנגערופן זית²¹.

חלילה²² .. [אם פוגמין ח"ו ונאבדו ניצוצי קדושה] דאָס איז אַ חלק פון אַ איד. איבערדעם בעט מען זית מנשל²³, אַז ס'זאל גאָרנישט אַראָפּפאַלן. [ועל מה שכבר נחסר ח"ו, מבקשין כן] אַלעס זאל צוריק, צוריקקומען אין די קדושה אַריין²⁴. היצט, דאָס איז די זעקסטע הֶקְפָּה [שהוא מכון למדת יסוד].

הושענא זית מנשל הושענא

²⁰ רבינו היה רגיל לחזור על פירוש זה בכמה שנים, עיין בדרשת הושענא רבא תשט"ו, תשי"ז, תשי"ט, תשכ"ו, תשכ"ז, תשכ"ח. וכנראה שהיה לו תפלה מיוחדת בזה לעורר רחמים להשפיע כח העבודה והתפילה לישראל.

²¹ וכמבואר בשמות רבה (תצוה לו, א): זית רענן יִפֶּה פְּרִי תֵאֵר קָרָא ה' שְׁמֶךָ, וכי לא נקראו ישראל אלא פזית הזה בלבד, והלא בכל מיני אילנות נאים ומשובחים נקראו ישראל וכו'. אלא מה היות הזה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו, ואח"כ מורידין אותו מן היות נחבט, ומשחובטין אותו מעלין אותו לגת ונותנין אותו במטחן ואח"כ טוחנין אותו, ואח"כ מקיפין אותו בחבלים ומביאין אבנים, ואחר כך נותנין את שומן. כך ישראל, באין עובדי כוכבים וחובטין אותם ממקום למקום וחובשים אותן וכופתין אותם וכו', ואחר כך עושין תשובה והקב"ה עונה להם וכו'. דבר אחר וכו', כל המשקין מתעריבים זה בזה, והשמן אינו מתערב אלא עומד. כך ישראל, אינם מתעריבים עם העובדי כוכבים וכו'. דבר אחר כל המשקים אדם מערב בהם ואינו יודע איזה תחתון ואיזה עליון, אבל השמן אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם הוא נתון למעלה מהן, כך ישראל בשעה שהם עושים רצונו של מקום, נצבים למעלה מן העכו"ם וכו'. דבר אחר וכו', כשם שהשמן מאיר כך בית המקדש מאיר לכל העולם, שנאמר (ישעיה ס, ג) וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרָךָ, לכן נקראו ישראל זית רענן, שהם מאירים לכל: ועיין עוד בגמרא מנחות (נג:.) ובזוהר הק' (ח"ב קכ:).

²² חסר כאן משהו על הריקארדינג.

²³ עיין בפסוק וברש"י כי תבוא (כח, מ).

²⁴ ועיין עוד בזה בדרשת הושענא רבא תשי"ג (קונטרס קסה).

קח
[הקפה ז']

לְמַעַן גְּבוֹר הַנְּאֻבֶּק עִם שֵׁר אִישׁ

הָאָב מִיר נִישַׁט קִיין צִיט [להאריך], ס'איז שוין [באלד] יום טוב, ס'איז די לעצטע מינוט.

מ'הָאָב מִיר נאָך די לעצטע מינוט !
לאָמִיר נִישַׁט אַרויס מיט גאָרנישט !

קט

יעקב אבינו היה גבור במלחמת היצר, וגם לו היה התאבקות עם שר אש,
ומה נענה אנחנו חלושי כח, שצריכין להתאבק עם כחות היצר

יעקב אבינו איז געווען אַ גבור, פונדעסטוועגן [כשנלחם] עִם שֵׁר אִישׁ [איז] הַנְּאֻבֶּק,
הָאָט ער געהאַט אַ גרויס הַתְּאֻבֶּקוֹת^פ.

[ומה נעני אנן], אונז זעמיר אַזעלעכע חֲלוּשֵׁי כַח, און מ'הָאָט איבערגעגעבן [פאר
אונז] אַזאַ מִין הַתְּאֻבֶּקוֹת^פ.

קי

ולזה מבקשין דכחו וחכותו של יעקב אבינו והצדיקים הקודמים שנלחמו עם
היצר הרע, זה יעמוד גם לנו שנוכל להשאר בשם ישראל ולהיות רבוקים בהקב"ה

נאָר דער כַּח פֿון די פֿריערדיגע זאָל אונז ביישטיין, [אז] מ'זאָל מִיר בלייבן "אידן"
- אוי וויי - [אידן וואָס זענען] דְּבוּקִים אין הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא !
אוי ! לאָמִיר אַרויס מיט אַ יְשׁוּעָה פֿון דעם הייליגן טאַג !

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן גְּבוֹר הַנְּאֻבֶּק עִם שֵׁר אִישׁ הוֹשַׁעְנָא

^פ וכדכתיב (וישלח לב, כה): וַיִּתֵּן יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ. ופירש"י: וַיֹּאבֶק אִישׁ. מנחם פירש ויתעפר איש, מלשון אבק, שהיו מעלים עפר ברגליהם על ידי נענועם. ולי נראה שהוא לשון ויתקשר, ולשון ארמי הוא וכו', שכן דרך שנים שמתעצמים להפיל איש את רעהו, שחוקקו ואובקו בזרועותיו. ופירשו רבותינו זכרונם לברכה (בראשית רבה עז, ג) שהוא שרו של עשו. - [אבל יעקב התגבר עליו וכדכתיב (שם, כו) וַיָּדָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ].

^פ ועיין עוד בזה ביתר ביאור, בדרשת הושענא רבה תשי"ח, ט, תשכ"ב, תשכ"ג, תשכ"ו, תשכ"ז.

